

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра цивільно-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота
на здобуття кваліфікаційного рівня магістра
на тему:

Зміст рішення суду першої інстанції в цивільному проваджені

Виконав студент
6 курсу, група ЗМП – 61
Красновський Роман Анатолійович

Науковий керівник
кандидат юридичних наук, старший викладач
Балацька Ольга Романівна

Рецензент _____

Роботу допущено до захисту
на засіданні кафедри
державно-правових дисциплін

Протокол № _____ від « _ » _____ 2020

Завідувач кафедри _____ Тетяна Володимирівна Блащук

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУДОВЕ РІШЕННЯ ЯК АКТ ПРАВОСУДДЯ	7
1.1. Поняття, сутність та види судових рішень в цивільному процесі	7
1.2. Судові ухвали в цивільному процесі	14
1.3. Судовий наказ як особлива форма судового рішення	21
<i>Висновки до розділу 1</i>	25
РОЗДІЛ 2. РІШЕННЯ СУДУ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ	26
2.1. Зміст рішення суду	26
2.2. Вимоги, які пред'являються до рішення суду як процесуального документа	31
2.3. Аналіз концепції законної сили судового рішення у цивільному процесі	42
<i>Висновки до розділу 2</i>	46
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	47
3.1. Процесуальні питання виконання судових рішень	47
3.2. Здійснення контролю судом за виконанням рішення.....	55
3.3. Актуальні проблеми реалізації принципу обов'язковості судових рішень на практиці	66
<i>Висновки до розділу 3</i>	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Україна є правовою та демократичною державою, що закріплено у Конституції України. Ця характеристика держави здобувається не інакше, ніж через аналіз ефективності захисту та охорони прав людини. Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Матеріальним вираженням результату досягнення цих завдань є судові рішення.

Рішення суду є основним актом реалізації судової влади у судах першої інстанції. Згідно з статтею 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Без судових рішень, їхнього виконання, суд не може виконати своє завдання, а отже, і не здійснюється реалізація права кожного на судовий захист, яке закріплене у статті 55 Конституції України. У цьому дослідженні здійснено спробу дати відповідь на запитання щодо окремих аспектів реалізації судових рішень, зокрема, тих, які стосуються контролю за цим процесом, а також розкриття основних принципів, які застосовуються до судових рішень. На сьогоднішній день відчувається криза судової влади, яка втратила авторитет у суспільства і виявилась неефективною у контексті захисту прав та свобод людини, тому, на нашу думку, варто очікувати реформування судової системи і також процесуального законодавства. У рамках цих подій важливим завданням є забезпечити збереження здобутків попередніх років, які стосуються інституту рішень суду, а також виявлення недоліків та проблем його функціонування разом із формуванням шляхів їх вирішення. На нашу думку, дослідження

рішень суду є важливою умовою усунення проблем та недоліків цього інституту, а також запорукою його ефективного реформування.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є здійснення комплексного та всебічного наукового дослідження особливостей змісту рішень суду першої інстанції у цивільному провадженні, формування підходів до розуміння рішення суду як основного акту реалізації судової влади у судах першої інстанції

Досягнення визначеної мети дослідження обумовлює вирішення таких завдань:

- розглянути поняття, сутність та види судових рішень в цивільному процесі;
- проаналізувати судові ухвали в цивільному процесі;
- з'ясувати особливості судового наказу;
- охарактеризувати зміст рішення суду;
- дослідити вимоги, які пред'являються до рішення суду як процесуального документу;
- з'ясувати процесуальні питання виконання судових рішень;
- розкрити суть здійснення контролю судом за власним рішенням;
- проаналізувати концепцію законної сили судового рішення у цивільному процесі;
- встановити проблеми реалізації принципу обов'язковості судових рішень на практиці.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі Сьогодні проблематика рішення суду як основний акт реалізації судової влади у судах першої інстанції представлена працями таких провідних дослідників у сфері цивільного процесуального права як: Андронов І. В., Бобко В. Г., Луспеник Д. Д., Навроцька Ю. Гаврік Р.О., Гусаров К. В., Жукевич І. В., Огнев'юк Г. З., Хомик В. В. Разом із тим залишаються невирішеними низка теоретичних та практичних питань, які стосуються теми дослідження.

Джерела дослідження. Джерельну базу дослідження становлять: Конституція України, Цивільний процесуальний кодекс України, закони України та інші нормативно-правові акти, судова практика загальних місцевих судів та Верховного Суду, практика Європейського суду з прав людини.

Об'єкт дослідження є цивільні процесуальні відносини, які виникають, існують та припиняються з приводу ухвалення рішення суду першої інстанції у цивільному провадженні.

Предметом дослідження є рішення суду як основний акт реалізації судової влади у судах першої інстанції.

Методологічною основою Методологічну базу дослідження склали загальні та спеціальні методи наукового пізнання.

Використання діалектичного методу дослідження дало змогу розкрити сутність законної сили рішення суду у цивільній справі як правового явища.

Логічний допоміг встановити сутність контролю суду за власним рішенням.

Системний метод дозволив сформулювати підходи до розуміння проблеми реалізації принципу остаточності судового рішення.

Метод аналізу застосовувався під час дослідження судового контролю за виконанням судового рішення.

Індукція та дедукція дозволили краще зрозуміти концепцію законної сили рішення суду.

Метод узагальнення використаний у процесі написання висновків до розділів та висновків до дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності, для вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства;
- у науково-дослідній діяльності при подальшому дослідженні проблем судового рішення у цивільній справі;

- у навчальному процесі при викладанні та підготовці навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Цивільне процесуальне право», «Проблеми цивільного процесуального права».

Структура й обсяг дослідження. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг – 89 сторінки, з них основний текст – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СУДОВІ РІШЕННЯ ЯК АКТ ПРАВОСУДДЯ

1.1. Поняття, сутність та види судових рішень в цивільному процесі

У статті 2 Цивільного процесуального кодексу України¹ (далі – ЦПК України) зазначено: «Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави».

На нашу думку, судове рішення – це матеріальне відображення реалізації завдання цивільного процесу. У судовому рішенні знаходить своє відображення воля держави щодо вирішення цивільного процесуального питання, яке має значення для захисту прав, свобод та законних інтересів учасників цивільного провадження.

Серед науковців немає єдиного спільного підходу до визначення поняття судового рішення, а законодавець не розкриває його в рамках цивільного процесуального законодавства, здійснюючи лише перелік видів судових рішень.

Погоджуємось із думкою М. Й. Штефана, який визначає судове рішення як процесуальну форму вираження діяльності суду щодо застосування права². Потрібно додати і те, що судові рішення – це логічне процесуальне завершення окремої частини цивільного провадження.

І. В. Андронов писав: «В основу визначення поняття судового рішення як узагальнюючої категорії для всіх судових актів у цивільному процесі покладено наступні ознаки, що характеризують його сутність:

¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України 1618-IV в редакції від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7950>

² Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України. К., 2005. С. 401.

- 1) з процесуальної точки зору судове рішення представляє собою діалектичну єдність юридичного змісту та процесуальної форми;
- 2) судове рішення є правозастосовним актом особливого виду, що завжди є наслідком використання судом дискреційних повноважень;
- 3) кожне судове рішення спрямоване на реалізацію основного завдання цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави;
- 4) судове рішення, будучи актом правосуддя, має прийматися судом на основі верховенства права. Якщо рішення ухвалене всупереч правовим нормам, воно хоча за формою і є процесуальним документом, однак не може вважатися актом правосуддя, оскільки не виконує свого призначення та не спрямоване на виконання завдання цивільного судочинства»³.

Запропонований перелік ознак судового рішення демонструє важливість цього інституту для цивільного провадження. У кожному цивільному провадженні приймаються судові рішення і кожне цивільне провадження закінчується судовим рішенням. Судове рішення – це акт судового органу, в якому вирішується питання про застосування права. В них здійснюється підсумкова оцінка судом з приводу певного процесуального питання, що має значення для процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу.

На нашу думку влучним є визначення Ю. В. Білоусова, який вважає, що судові рішення – це акти здійснення правосуддя. Їх значення полягає в тому, що вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо усіх питань розгляду та вирішення справи в суді. У них міститься державновладне, індивідуальне розпорядження з приводу встановлених судом фактів і правовідносин⁴.

Із цього визначення можна виокремити також й основні ознаки судового рішення:

³ Андронов І. В. Судові рішення у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Одеса, 2018. С. 22.

⁴ Цивільний процес: Навч. посіб. За ред. Білоусова Ю.В. К., 2005. С. 176.

- 1) судові рішення – це наслідок владного волевиявлення суду;
- 2) судові рішення – це обов’язковий елемент цивільного правосуддя;
- 3) у судових рішеннях відображається оцінка суду певних фактів та правовідносин.

В. І. Тертишніков дає визначення судового рішення як акта застосування норм права, який індивідуалізує від імені держави права та обов’язки, що містяться в нормах права, застосовує їх до конкретних осіб⁵.

Важливо акцентувати увагу на тому, що судові рішення є актами індивідуального характеру і стосуються вирішення питання про захист прав, свобод та законних інтересів конкретних учасників цивільного провадження.

Вчені стверджують: «судові рішення – це владні волевій акти, обов’язкові для виконання всіма учасниками процесу і забезпечені державним примусом. Поняття судового рішення розкривається через систему його ознак. По-перше, судові рішення – це акт органу судової влади. По-друге, це правозастосовний акт, що містить одночасно наказ і підтвердження. Наказ у рішенні суду – це вияв владного характеру рішення суду; підтвердження в рішенні відображає усунення судом спору про право і констатацію наявності матеріально-правових відносин, суб’єктивних прав і обов’язків. По-третє, рішення суду є процесуальним актом – документом, оскільки приймається в певній формі та у визначеному законом порядку, повинно мати зазначені в законі зміст і реквізити»⁶.

Важливою ознакою судового рішення є те, що це акт судового органу, тобто суб’єкта владних повноважень. Тому, попри те, що суд використовує дискреційні повноваження у судових рішеннях, судові рішення мають відповідати вимогам встановленим у нормах законодавства.

Ці вимоги стосуються форми судових рішень. Наприклад, йдеться про обов’язкові реквізити судових рішень та елементи судових рішень (описова, мотивувальна, результативна частини). Також ці вимоги стосуються і змісту

⁵ Тертишніков В.І. Основы гражданского судопроизводства. Х., 2006. С. 166.

⁶ Цивільний процес України: підручник. кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 198.

судових рішень. Зміст судового рішення має відповідати засадам цивільного процесу, які визначені у частині 3 статті 2 ЦПК України.

Науковці зазначають: «Значення судового рішення полягає у тому, що воно:

- 1) припиняє спір про право через його вирішення по суті та завершує судочинство у справі;
- 2) відновлює законність, порушену однією зі сторін, упорядковує і стабілізує відносини цивільного обігу;
- 3) здійснює профілактичні функції правосуддя, має превентивне значення, запобігаючи можливості виникнення аналогічних спорів надалі;
- 4) рішення суду в окремих випадках мають значення судового прецеденту, що орієнтує правозастосовну, а в низці випадків і нормотворчу практику»⁷.

Значення судових рішень важко переоцінити, оскільки через судові рішення держава здійснює захист прав, свобод та законних інтересів своїх громадян. Судовими рішеннями відновлюються порушені права, забезпечується вирішення цивільних спорів тощо. У статті 55 Конституції України⁸ зазначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У судових рішеннях якраз реалізується зазначена функція держави – захист прав та свобод людини.

Конституційний Суд України зазначив: «Частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати

⁷ Цивільний процес України: підручник. кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 204.

⁸ Конституція України в редакції від 01. 01. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежене.

Таким чином, положення частини першої статті 55 Конституції України закріплює одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина»⁹.

У ЦПК України судовим рішенням присвячено Главу 9 із тотожною назвою. У статті 258 Кодексу зазначено, що судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови;
- 4) судові накази.

В ухвалах суд вирішує питання, які пов'язуються із рухом справи у суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду тощо.

Рішення суду – це акт суду, в якому вирішується спір по суті.

Постанова суду – це вид судового рішення, який притаманний для роботи судів апеляційної та касаційної інстанції.

Андронов І. В. зазначив: «процесуальні особливості судових постанов обумовлені характером процесуальної діяльності судів, що їх ухвалюють. Сутність постанов як судових рішень, які втілюють результат апеляційного та

⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>

касаційного перегляду рішень та ухвал судів нижчестоящих інстанцій, можна визначити лише в результаті аналізу юридичної природи такого перегляду»¹⁰.

Судовий наказ, згідно частини 1 статті 160 ЦПК України, є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 161 цього Кодексу.

На думку С. Я. Фурси, особливість судового наказу полягає у його подвійності: з одного боку, він є судовим рішенням, а з іншого – виконавчим документом. Така подвійна його природа є винятком із загального правила та зумовлена необхідністю захисту безспірних прав стягувача у спрощеному порядку на підставі безспірних доказів¹¹.

Є. О. Харитонов вважає, що при визначенні правової природи судового наказу простежується тісний взаємозв'язок цивільного процесу і виконавчого провадження. Зокрема сукупність правових норм, що регулюють відносини між судом, з однієї сторони, та заявником (кредитором), боржником, з іншої, які виникають при видачі судового наказу, є інститутом цивільного процесуального права. А регулювання правовідносин, пов'язаних з примусовим виконанням судового наказу, здійснюється за нормами законодавства про виконавче провадження¹².

Судовий наказ є судовим рішенням у наказному провадженні, характерною особливістю якого є відсутність цивільно-правового спору. Отже, правильним висновком, на нашу думку, буде те, що судовий наказ має ознаки виконавчого документу і водночас є також і судовим рішенням.

У науці цивільного та цивільно-процесуального права рішення суду поділять на основні та додаткові. Основними вирішуються правові вимоги, передані на розгляд суду, і ухвалюються вони після безпосереднього розгляду справи по суті. Додатковими – окремі правові вимоги, з приводу яких сторони

¹⁰ Андронов І. В. Судові рішення у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Одеса, 2018. С. 26.

¹¹ Цивільний процес України. Академічний курс : підруч.; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. С. 610.

¹² Цивільний процес України : підручник. за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. К. : Істина, 2011. С. 214.

подавали докази і давали пояснення, що не були розв'язані основним рішенням¹³.

Додаткові рішення суду виступають елементом, який відповідає за усунення неточностей та недоліків рішення того суду, який його ухвалив. Для прикладу, у деякій категорії справ, відповідно до статті 270 ЦПК України, можуть ухвалюватися неповні рішення, в яких відсутні певні частини, а саме описова та мотивувальна, якщо не вирішено питання щодо судових витрат¹⁴.

У цивільній процесуальній літературі є й інші види судових рішень. Наприклад, проміжні – рішення, якими вирішено спірну вимогу про право, із залишенням невирішеної вимоги про розмір. Умовні – рішення, в яких резолютивна їх частина підлягає виконанню за настання певних подій або наявності певних умов¹⁵.

Це процесуальна класифікація судових рішень, однак, існує ще й поділ судових рішень за матеріально-правовими ознаками (наприклад, трудові, житлові, земельні)¹⁶.

Законодавством передбачено ще й ухвалення заочних рішень. До цього часу заочні рішення суду залишаються для сучасного цивільного процесу, так званою, новелою, оскільки досі питання такого виду судових рішень є предметом багатьох досліджень та обговорень.

ЦПК України прирівнює заочне рішення суду до основного, адже обидва види судових рішень повинні відповідати формі і змісту, встановленими законом. Проте, на відміну від звичайного рішення суду, в заочному обов'язково зазначають строк і порядок подання заяви про його перегляд.

Так, згідно зі ст. 280 ЦПК України сукупність таких умов дає можливість ухвалити заочне рішення:

¹³ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України 1618-IV в редакції від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7950>.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Заворотько П. П. Судове рішення / П. П. Заворотько, М. Й. Штефан. – К.: Видавництво Київського університету, 1971. – С. 25.

¹⁶ Луспенник Д. Заочне рішення у цивільному судочинстві: перші узагальнення судової практики / Д. Луспенник // Юридичний журнал. – 2006. – № 11. – С. 125.

- 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;
- 2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;
- 3) відповідач не подав відзив;
- 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи¹⁷.

Окрім того, суд може винести заочне рішення суду, якщо у справі беруть участь декілька відповідачів, проте жоден з них не з'явився у залу судового засідання.¹⁸

Отже, судові рішення – це найважливіший елемент діяльності суду, в якому здійснюється правозастосування, реалізуються завдання цивільного процесу, а також принципи цивільного процесу і вирішується питання щодо прав, свобод та законних інтересів учасників цивільного провадження.

1.2. Судові ухвали в цивільному процесі

Судові ухвали – це вид судових рішень відповідно до положень ЦПК України. У ЦПК України встановлено порядок постановлення ухвал, питання, які вирішуються в ухвалах, а також вимоги щодо змісту та форми ухвал.

Перелік питань, які можуть вирішуватися за допомогою ухвал суду пропонує І. В.Андронов, який писав: «Шляхом постановлення ухвали суди вирішують наступні питання:

- 1) вирішуються поточні процесуальні питання, що супроводжують діяльність зі здійснення правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права та вирішенням по суті матеріально-правового спору;
- 2) закінчується судовий розгляд справи без ухвалення рішення по суті спору;

¹⁷ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України 1618-IV в редакції від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7950>.

¹⁸ Там само.

3) вирішуються по суті деякі категорії цивільних справ, які не передбачають вирішення судом матеріально-правового спору;

4) вживаються заходи реагування суду на порушення закону»¹⁹.

У статті 260 ЦПК України визначено вимоги до змісту ухвал суду. Кожна судова ухвала складається із таких обов'язкових частин:

- 1) вступної;
- 2) описової;
- 3) мотивувальної;
- 4) резолютивної.

Якщо ухвала має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, вона оформляється з огляду на вимоги, встановлені Законом України «Про виконавче провадження»²⁰.

Науковці пропонують розділяти ухвали суду першої інстанції на дві категорії:

- 1) ухвали, які оформляються окремим документом;
- 2) протокольні ухвали²¹.

Перші постановляються в нарадчій кімнаті, підписуються суддею та приєднуються до справи.

Другі – фіксуються у журналі судового засідання. Їхньою особливістю є те, що їхнє постановлення здійснюється безпосередньо у залі судового засідання і вони негайно оголошуються.

Відповідно до іншого критерію поділу ухвал виділяють:

- 1) підготовчі ухвали;
- 2) такі, що перешкоджають виникненню і руху процесу;
- 3) заключні.

¹⁹ Андронов І. В. Судові рішення у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Одеса, 2018. С. 25.

²⁰ Про виконавче провадження: Закон України 1404-VIII в редакції від 25. 09. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

²¹ Цивільний процес України: підручник. кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 209.

Підготовчі ухвали стосуються питань, які пов'язані із виникненням та розвиток процесу, а також ті, які постановляються у процесі судового розгляду за клопотаннями осіб, що беруть участь у справі.

Відповідно до рекомендації № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи цивільний процес потрібно зробити гнучкішим і оперативнішим. Судове провадження зазвичай має складатися не більше ніж з двох судових засідань: перше засідання має бути попереднім слуханням підготовчого характеру, а під час другого можуть представлятися докази, заслуховуватися аргументи сторін і, якщо можливо, ухвалюватися рішення. З цією метою суд має вживати заходів для того, щоб усі дії, необхідні для проведення другого судового засідання, проводилися вчасно, і щоб затримки в принципі не дозволялися, окрім випадків виникнення нових фактів або за інших виняткових і важливих обставин²².

Зазначене завдання можна виконати лише у випадку належної підготовки справи до слухання. Визначальне місце у процесі підготовки справи до слухання займають судові ухвали, завдяки яким здійснюється визначення вектору руху та розвитку справи.

Найважливішими підготовчими ухвалами є:

- ухвала про відкриття провадження;
- ухвала про процесуальні дії, які потрібно здійснити до судового розгляду;
- ухвала про забезпечення доказів.

Значення цих ухвал полягає у можливості за їхньої допомоги прискорити процес та забезпечити провадження умовами для здійснення розгляду справи у найкоротші строки, що є важливим для реалізації принципів цивільного процесу та завдання цивільного процесу.

Ухвали, що перешкоджають виникненню і руху процесу, стосуються вирішення питання про залишення позовної заяви без руху, повернення заяви, відмову у відкритті цивільного провадження, про зупинення провадження в справі, про відмову ухвалити додаткове рішення тощо.

²² Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваїте, 2016. С. 121.

Заключні ухвали завершуються провадження без ухвалення судового рішення. Наприклад, це ухвали про закриття провадження у справі та про залишення заяви без розгляду.

ЦПК України також виділяє окремі ухвали суду. У статті 262 Кодексу зазначено: «Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу».

На думку дослідників, «окрема ухвала – це вид рішення, яким суд реагує на виявлені під час розгляду справи причини та умови, що сприяли вчиненню порушення»²³; «окрема ухвала є формою профілактичного впливу судів на правопорушення»²⁴.

Науковці також зазначають, що окрема ухвала – це «сигнал для адресата». У цьому зв'язку її розуміють як специфічну постанову суду, яка вказує на певні недоліки, виявлені під час судового розгляду, постанову, яку суд ухвалює з метою усунення причин виявленого ним порушення правових норм²⁵.

Із інформації отриманої із Єдиного державного реєстру судових рішень стає зрозумілим, що найчастіше окремі ухвали суди першої інстанції постановляють у випадку виявлення ознак кримінального правопорушення для направлення відомостей про це у правоохоронні органи.

Наприклад, Бориспільський міськрайонний суд Київської області постановив ухвалу від 13 липня 2020 року в якій зазначив, що Зі змісту вказаного клопотання вбачається, що в процесі підготовки до участі у справі, адвокатами об'єднання «Колегія», серед інших матеріалів, було отримано від клієнта ОСОБА_1 копію рішення Бориспільського міськрайонного суду

²³Сеник С. В. окрема ухвала як одна з форм судового акта у цивільному процесі. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tsprv_2016_3_10.pdf

²⁴ Пришва Н.В. Аналіз постановлення окремих ухвал Білопільським районним судом Сумської області. URL: <http://bl.su.court.gov.ua>.

²⁵ Бобко В. Г. Окрема ухвала як спосіб захисту учасників цивільного судочинства. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tsprv_2015_1_8.pdf

Київської області від 22 серпня 2016 року (суддя Ткаченко Д.В., номер справи та провадження у вказаній копії рішення відсутні), та копію ухвали Бориспільського міськрайонного суду Київської області про забезпечення позову у справі № 359/788080/15-ц, провадження 2/359/217275/2015 (суддя Ткаченко Д.В.).

Як вбачається з тексту вказаної вище копії рішення, Бориспільським міськрайонним судом вже було розглянуто справу з позовом ОСОБА_1 та задоволено позовні вимоги тотожні вимогам, заявленим в позові, за яким розглядається справа №359/92/16-ц.

У зв'язку з тим, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень відсутня інформація про справу №359/788080/15-ц, провадження 2/359/217275/2015, до Бориспільського міськрайонного суду Київської області було подано адвокатський запит, щодо вказаної справи.²⁶

З копії листа Бориспільського міськрайонного суду Київської області № 33/05-08/2020 від 21.01.2020 року, адресованого адвокату Грицуку Д.Л., вбачається, що вище вказані рішення та ухвала Бориспільським міськрайонним судом Київської області не приймалися.

За таких обставин, суд вважає, що рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 серпня 2016 року (суддя Ткаченко Д.В., номер справи та провадження у вказаній копії рішення відсутні), та копія ухвали Бориспільського міськрайонного суду Київської області про забезпечення позову у справі № 359/788080/15-ц, провадження 2/359/217275/2015 (суддя Ткаченко Д.В.), є підробленими.

Суд ухвали зобов'язати уповноважену особу слідчого відділу Бориспільського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Київській області, у порядку ст. 214 КПК України, внести до Єдиного реєстру

²⁶ Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 22 серпня 2016 року у справі № 359/788080/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90544715>

досудових розслідувань відомості на підставі окремої ухвали суду, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.358 КК України²⁷.

Важливе місце у цивільному процесі займають ухвали про застосування заходів процесуального примусу. Цей вид ухвал застосовується у випадку встановлення факту вчинення правопорушення. Передувати застосуванню зазначених заходів має здійснення інших дій процесуального характеру для попередження зазначених порушень. Якщо вони не дали результату, то тоді до порушників застосовуються санкції у вигляді попередження і видалення із зали судового засідання. Суд також може постановити ухвалу про тимчасове вилучення письмових чи речових доказів, що попередньо витребувалися судом.

До свідків у встановлених законодавством випадках може бути застосовано привід, згідно із статтею 147 ЦПК України. У частинах 1,2 цієї статті Кодексу вказано: «Належно викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився на судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через відповідні органи Національної поліції України з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення... Про привід суд постановляє ухвалу...».

Існують також ухвали, постановлені за результатами розгляду питань, що пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах. За допомогою цих ухвал можуть вирішуватися такі питання:

- виправлення помилок у виконавчому листі;
- видача дублікату виконавчого листа чи судового наказу;
- поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- відстрочка чи розстрочка виконання, зміна способу чи порядку виконання рішення;
- тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;
- заміна сторони у виконавчому провадженні;

²⁷ Окрема ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 13 липня 2020 року у справі № 359/92/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90544715>

- визначення частини майна боржника у майні, яким володіє спільно із іншими особами.

Також за допомогою цього виду ухвал можуть вирішуватися й інші процесуальні питання, зокрема:

- примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- звернення стягнення на грошові кошти, які знаходяться на рахунках;
- тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України.

Для прикладу, Марківський районний суд Луганської області ухвалою від 10 лютого 2020 року у справі № 417/205/20 обмежив тимчасово у праві виїзду за межі України боржника, права виїзду за межі України без вилучення паспортного документа шляхом заборони перетинати державний кордон до виконання своїх зобов'язань покладених на нього виконавчим написом, виданим приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу 18. 08. 2017 року, зареєстрований в реєстрі за №12143: «Приймаючи до уваги великий розмір заборгованості боржника, та можливість в будь-який момент виїхати за межі України, що може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення (зокрема державному виконавцю буде неможливо провести виконавчі дії по виконанню даного рішення без участі боржника), ухилення від виконання рішення суду, суд приходять до висновку про задоволення подання»²⁸.

Отже, судові ухвали складають найбільшу частку серед інших рішень суду, оскільки вони постановляються із широкого кола питань і ними вирішуються найрізноманітніші процесуальні питання, які стосуються різних стадій цивільного провадження.

²⁸ Ухвала Марківського районного суду Луганської області від 10 лютого 2020 року у справі № 417/205/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87465367>

1.3. Судовий наказ як особлива форма судового рішення

Судовий наказ – це судове рішення, яке ухвалюється судом у наказному провадженні. Для того, щоб зрозуміти особливості судового наказу, потрібно зрозуміти особливості наказного провадження.

У ЦПК України не визначено поняття наказного провадження. Законодавець одразу ж розкриває функціональне призначення наказного провадження.

Відповідно до частини 2 статті 19 ЦПК України наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

Тобто наказне провадження є інструментом розгляду справ щодо стягнення грошових сум між кредитором та боржником. Особливістю справ наказного провадження є те, що у цих справах відсутній правовий спір, на відміну від справ позовного провадження.

Наказне провадження є самостійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві під час розгляду окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення²⁹.

Фактично, право особи на стягнення грошових коштів є безспірним і через це немає об'єктивної необхідності у здійсненні загальної процедури цивільного провадження, оскільки процес доказування у наказному провадженні зводиться до мінімуму.

²⁹ Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23.12.2011 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2011_rik/postanova_vid_23122011_roku_%E2%96%96_14_pro_praktiku_rozgljadu_sudami_zajav_u_porjadku_nakaznogo_provadzhen.html %84

Д. Д. Луспеник убачає завданням наказного провадження прискорення вирішення ряду вимог, пов'язаних зі стягненням із боржника грошових коштів або витребування майна³⁰.

«Дійовими особами» у наказному провадженні є кредитор та боржник. Судовий наказ видається на користь кредитора, за допомогою якого останній може забезпечити виконання грошового зобов'язання боржника.

На думку Р. М. Мінченко, наказним провадженням є особливий спрощений вид цивільного судочинства, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що водночас є судовим рішенням та виконавчим документом³¹.

У цьому визначенні науковець звертає також увагу на особливості судового рішення у наказному провадженні – судового наказу, який поєднує в собі риси виконавчого документу і, власне, судового рішення.

Ю. В. Навроцька зазначила, що наказне провадження спрямоване на швидкий та ефективний захист безспірних прав особи за допомогою видачі судового наказу, який одночасно є і судовим рішенням, і виконавчим документом. У теорії цивільного процесуального права таке провадження ще називають письмовим через єдиний допустимий засіб доказування – документи³².

Отже, судовий наказ – це судове рішення у наказному провадженні, яке є безспірним і стосується правовідносин між кредитором та боржником і здійснюється з метою забезпечення прав кредитора. Судовий наказ у зв'язку із цим має ознаки судового рішення та виконавчого документу.

Узагальнюючи поняття судового наказу, можна виокремити такі його ознаки:

- 1) судовий наказ є судовим рішенням, яке видається суддею одноособово;

³⁰ Луспеник Д. Д. Наказне провадження: його цілі, процедура, проблеми та шляхи їх вирішення. Право України. 2004. № 7. С. 89.

³¹ Цивільний процес України : підручник. за ред. Р. М. Мінченко. Х. : Одіссей, 2012. С. 126.

³² Навроцька Ю. В. Особливості процесу доказування у наказному провадженні. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnulpurn_2016_855_68.pdf

2) судовий наказ видається у спрощеному порядку, без розгляду справи по суті;

3) судовий наказ наділяється силою норми матеріального права, а винесення судом наказу становить видання правозастосовного акта держави;

4) судовий наказ видається за доказами, наданими лише однією зі сторін (стягувачем);

5) судовий наказ видається з вимог, які можна назвати безспірними. У цьому разі уточненню підлягає той аспект, що спір між стягувачем і боржником є, оскільки стягувач звертається до суду із заявою про видачу судового наказу, однак докази правочину для суду є безспірними, надані стягувачем докази достатні для вирішення справи в порядку наказного провадження, інакше спір підлягатиме вирішенню за правилами позовного провадження³³.

Судовий наказ – це зручний механізм захисту неоспорюваних прав, передбачений Розділом II ЦПК України.

Якщо особа опинилася у ситуації, коли бажає:

- стягнути з роботодавця нараховану, але не виплачену суму заробітної плати;

- компенсувати понесені витрати на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

- стягнути суму боргу за оплату житлово-комунальних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих на суму заборгованості;

- присудити аліменти на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;

- повернути вартість товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

³³ Цивільний процес України: підручник. кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 216.

В таких випадках їй, а також органам і особам, яким законом надано право представляти та захищати права, свободи та інтереси інших осіб, належить право вимоги про видачу судового наказу, для чого необхідно звернутись із відповідною заявою до суду³⁴.

Загалом вимоги, за якими може бути видано судовий наказ визначено у статті 161 ЦПК України.

У статті 168 ЦПК України визначено зміст судового наказу: «У судовому наказі зазначаються:

- 1) дата видачі наказу;
- 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб - громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника;
- 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню;
- 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- 7) повідомлення про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті;

³⁴ Що таке судовий наказ? Публікація здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя». URL: https://court.gov.ua/userfiles/10_web.pdf

- 8) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу;
- 9) дата набрання судовим наказом законної сили;
- 10) строк пред'явлення судового наказу до виконання;
- 11) дата видачі судового наказу стягувачу».

Отже, судовий наказ – це особлива форма судового рішення, яка має ознаки також і виконавчого документа. Судовий наказ видається у наказному провадженні, в якому стягувач звертається до суду з метою стягнення грошових сум з боржника. Відносини у наказному провадженні є безспірними.

Висновки до Розділу I

Судові рішення – це акти судових органів, які мають на меті вирішити певні процесуальні питання, які стосуються відкриття провадження, руху справи, підготовки до судового розгляду, а також завершення цивільного провадження.

Судові рішення – це основний інструмент забезпечення виконання завдання цивільного судочинства і реалізації принципів цивільного процесу.

Судові рішення поділяються на:

- 1) ухвали;
- 2) рішення суду;
- 3) постанови;
- 4) судові накази.

Ухвали – це судові рішення, які дозволяють вирішити найрізноманітніші питання, які стосуються цивільного провадження, на різних його стадіях, що дозволяє забезпечити ефективний та оперативний розгляд справи, а також забезпечити вирішення інших питань, які пов'язані із провадженням.

Судові накази – це особлива форма судових рішень, яка характеризується поєднанням ознак судового рішення та виконавчого документа.

РОЗДІЛ 2

РІШЕННЯ СУДУ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

2.1. Зміст рішення суду

У положеннях цивільного процесуального законодавства ставляться певні вимоги щодо змісту рішень суду. Йдеться про те, що рішення суду – це поєднання форми та змісту і важливим є забезпечення збалансованого поєднання цих компонентів суддями у випадку вирішення цивільних справ. Тому закон ставить певні вимоги щодо обох сторін рішень суду.

У частині 1 статті 263 ЦПК України зазначено, що судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Тобто легально визначеними є дві обов'язкові вимоги щодо змісту рішення суду:

- законність;
- обґрунтованість.

Разом із тим, у науковому середовищі ставляться також й інші вимоги щодо змісту рішення суду, які хоча і не закріплені в рамках цивільного процесуального законодавства, але впливають із норм.

М. Й. Штефан вважає, що рішення суду повинно відповідати вимогам законності, обґрунтованості, викладатися у відповідній процесуальній формі, бути вичерпним і безумовним³⁵.

Науковець поєднує вимоги щодо змісту та форми рішення суду, очевидно, що відповідність, вичерпність та безумовність – це вимоги, що ставляться до рішення суду в цілому. Схоже бачення вимог до рішення суду формулює С. І. Чорнооченко, який зазначає, що крім вимоги законності та обґрунтованості виділяє також наступні: рішення має бути безумовним, в його

³⁵ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. С. 185.

резолютивній частині не допускаються альтернативи, його виконання не повинно залежати від настання чи ненастання певних умов; рішення викладається однозначно і зрозуміло; рішення має бути викладене без помилок у назвах, датах, без описок, із дотриманням правил граматики та ін³⁶.

На думку І. В. Андронова, до вимог, які пред'являються до судового рішення відносять: законність, обґрунтованість, вимогу дотримання встановленої законом процесуальної форми, повноти, визначеності, безумовності, виховної ролі рішення суду, публічності, легітимності та своєчасності³⁷.

На нашу думку, справді, найважливішими вимогами до рішення суду є законність та обґрунтованість. Також ми вважаємо, що важливою вимогою до рішення суду є його справедливість, яка розуміється нами в рамках статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод і виявляється у безсторонності суду та його неупередженості, що також стосується і змісту рішення суду.

Законодавець самостійно визначає поняття законності судового рішення. У частині 2 статті 263 ЦПК України законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права.

Законність – це відповідність рішення суду нормам матеріального та процесуального права. Під законністю рішення суду деякі автори розуміють точне, неухильне дотримання судом при розгляді та вирішенні цивільної справи чинних норм матеріального і процесуального права³⁸.

Варто розуміти, що дотримання цього принципу можливе у випадку дотримання норм національного законодавства, а також норм міжнародних правових актів, які були ратифікованими Україною.

³⁶ Чернооченко С. І. Цивільний процес України: Навч. посібник. К. : Центр навч. літератури, 2004. С. 166.

³⁷ Андронов І. В. Рішення суду першої інстанції у цивільному процесі України: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2008. 19 с.

³⁸ Гаврік Р. До питання про вимоги, які ставляться до судових рішень у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnadpcurn_2017_1_8.pdf

Науковці вказують, що законність рішення передбачає дотримання судом положень Конституції України, загально визнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів України, які є складовою її правової системи³⁹.

Відповідно до частини 3 статті 263 ЦПК України судове рішення має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному цим Кодексом.

У цьому контексті можна згадати про вимогу справедливості, про яку нами було зазначено, адже завданням цивільного судочинства згідно статті 2 ЦПК України є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Згідно частини 4 статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Як зазначено у частині 5 статті 263 ЦПК України обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Деякі із науковців дотримуються тієї точки зору, що обґрунтованість судового рішення полягає у повному відображенні у відповідності до об'єктивної реальності тих дій і подій (юридичних фактів), які мають пряме відношення до вирішення цивільної справи. Категорію обґрунтованості рішення суду визначають також як відповідність висновків суду про обставини справи дійсним взаємовідносинам сторін. Тому рішення буде обґрунтованим, якщо суд встановить всі юридичні факти, які мають значення для справи, дасть правильну оцінку доказам і кожному факту, а також зробить правильний

³⁹ Цивільне процесуальне право : навч. посібник. за ред.. С. В. Сенік, Р. Я. Лемик. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 424 с.

висновок про взаємовідносини сторін на підставі достовірно встановлених фактів⁴⁰.

На нашу думку, обґрунтованість судового рішення полягає у тому, що рішення суду повинне базуватися на повному та всебічному дослідженні обставин справи і на їх правильній кваліфікації. Повинні бути збереженими логічні зв'язки між причинами та наслідками певних обставин, надано їм правову оцінку на основі оцінки відповідних доказів судом.

Концепція справедливого судового розгляду, яку сповідує Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), передбачає право на обґрунтоване судове рішення, оскільки просте посилення на положення законодавства не може вважатися таким обґрунтуванням. Зокрема у справі «Хаджианастасіу проти Греції» Суд зауважив, що договірні держави в особі судових органів, користуючись повною свободою у виборі належних засобів для забезпечення відповідності їх судових систем вимогам ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, повинні наводити з достатньою чіткістю підстави, на яких ґрунтується їхнє рішення. Саме це, зокрема, робить можливим для обвинуваченого ефективно використати власне право на апеляцію⁴¹.

У справі «Салов проти України» (заява № 65518/01; від 6 вересня 2005 року; пункт 89) ЄСПЛ наголосив на тому, що згідно статті 6 Конвенції рішення судів достатнім чином містять мотиви, на яких вони базуються для того, щоб засвідчити, що сторони були заслухані, та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя (рішення у справі «Hirvisaari v. Finland», заява № 49684/99; від 27 вересня 2001 р., пункт 30). Разом з тим, у рішенні звертається увага, що статтю 6 параграф 1 не можна розуміти як таку, що вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін. Відповідно, питання, чи дотримався суд свого обов'язку обґрунтовувати

⁴⁰ Гаврік Р. До питання про вимоги, які ставляться до судових рішень у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnadpcurn_2017_1_8.pdf

⁴¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Хаджианастасіу проти Греції» від 16 грудня 1992 року. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-xadzhianastasiu-proti-greci%D1%97-pres-reliz/>

рішення, може розглядатися лише в світлі обставин кожної справи (рішення у справі «Ruiz Torija v. Spain», заява серія А № 303-А; від 9 грудня 1994 р.; пункт 29)⁴².

Науковці зазначають, що у своїх рішеннях ЄСПЛ зазначає, що хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень⁴³. Наприклад, такий висновок Суд зробив у рішенні у справі «Суомінен проти Фінляндії» (Suominen v. Finland), № 37801/97, п. 36, від 1 липня 2003 року)⁴⁴.

У справі «Серявін та інші проти України» (заява № 4909/04; від 10 лютого 2010 року; пункт 58) зазначено, що національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів на підтвердження позицій сторін. Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає у тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті.

Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищестоящою інстанцією (рішення у справі «Hirvisaari v. Finland», заява № 49684/99, п. 30, від 27 вересня 2001 року). На важливість дотримання судами вимоги щодо мотивованості (обґрунтованості) рішень йдеться також у ряді інших рішень ЄСПЛ (наприклад, «Богатова проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» та ін.)⁴⁵.

Відповідно частині 6 статті 263 ЦПК України якщо одна із сторін визнала пред'явлену до неї позовну вимогу під час судового розгляду повністю або частково, рішення щодо цієї сторони ухвалюється судом згідно з таким визнанням, якщо це не суперечить вимогам статті 206 цього Кодексу.

⁴² Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_428

⁴³ Морозов Є. Вмотивоване рішення суду або ігнорування судом доречних аргументів. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/26154>

⁴⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Суомінен проти Фінляндії» від 1 липня 2003 року. URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a1/postanovlenie-espch-suominen-protiv-finlyandii>

⁴⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text

Отже, основними вимогами до змісту рішення суду є дотримання законності та обґрунтованості судового рішення. Якщо законність – це дотримання норм матеріального та процесуального права, то обґрунтованість – це з'ясування всіх необхідних обставин справи через дослідження доказів та їх правильна оцінка за допомогою норм права та законів логіки.

2.2. Вимоги, які пред'являються до рішення суду як процесуального документа

На думку науковців, змістом судового рішення є його структура, складові частини та їхні реквізити, в яких відображене вирішення певним складом суду всіх питань, що були передані заінтересованими особами на розгляд суду.

Зміст рішення втілюється у процесуальній формі, яка відображає спосіб і мову його викладення, порядок і послідовність окремих його частин та кожної частини окремо. Воно повинно містити чіткі, грамотні, юридично правильні формулювання і не допускати в тексті неясних, складних виразів, суджень або зворотів, що ускладнюють правильне його сприйняття⁴⁶.

У статті 265 ЦПК України зазначено, що рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

Відповідно частині 2 статті 265 ЦПК України у вступній частині рішення зазначаються:

1) дата і місце його ухвалення – це часова та темпоральні показники. Час – це той час, протягом якого суд у нарадчій кімнаті обговорював справу та ухвалював рішення, місце – це населений пункт, в якому функціонує суд;

2) найменування суду – це назва суду відповідно до нормативно-правового акту, яким цей суд було утворено;

3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів – це інформація, яка дозволяє ідентифікувати суддю чи суддів, які вирішували справу;

4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання;

⁴⁶ Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваїте, 2016. 206 с.

5) номер справи – це спосіб ідентифікації справи через присвоєння їй особистого номера, що дозволяє швидко її знайти в тому числі і у Єдиному реєстрі судових рішень;

6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи – це інформація, яка дозволяє ідентифікувати учасників сторін провадження та інших учасників справи;

7) вимоги позивача – це фактично предмет позову;

8) прізвища та ініціали представників учасників справи – це інформація про представників учасників справи, яка зазначається, якщо такі «дійові особи» беруть участь у цивільному провадженні.

Для наглядного розуміння форми та змісту вступної частини рішення суду першої інстанції у цивільному провадженні потрібно звернутися до матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень.

У рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 562/4167/17 вступна частина має наступний вигляд:

Справа № 562/4167/17

Р І Ш Е Н Н Я

І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И

23 грудня 2019 року м. Острог

Острозький районний суд Рівненської області у складі:

головуючий суддя - Назарук В.А.

при секретарі - Власюк І.В.

за участю:

позивача ОСОБА_1

представників відповідача та третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору – ОСОБА_2 , ОСОБА_3

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до голови Здолбунівської районної державної адміністрації Рівненської області ОСОБА_21, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору - Здолбунівська районна державна адміністрація Рівненської області, про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди...»⁴⁷.

Вступна частина рішення суду першої інстанції у цивільному провадженні містить загальну ознайомлювальну інформацію, яка дозволяє встановити важливу інформацію про суть справи, учасників справи, а також про суд, місце та час прийняття рішення суду.

В описовій частині рішення суду зазначається, згідно частини 3 статті 265 ЦПК України наступне:

1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача – це обґрунтування позицій сторони позивача за допомогою посилання на певні обставини цивільного провадження разом із доказами, які підтверджують існування зазначених обставин, а також заперечень відповідача разом із посиланням останнього на обставини та докази, що підтверджують його позицію у цивільному провадженні. В описовій частині мають бути вказані докази, які досліджуються судом під час судового розгляду. Суд в описовій частині не дає оцінки позиціям сторін, а лише нейтрально констатує та описує всі позиції сторін та їхні докази.

2) заяви, клопотання – це перелік всіх заяв та клопотань сторін цивільного провадження, а також інших учасників цивільного провадження разом із результатом розгляду зазначених заяв клопотань та судових рішень, які були результатами розгляду таких заяв клопотань;

⁴⁷ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 562/4167/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759600>

3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 679/1280/16-ц описова має наступний вигляд:

«АТ КБ «ПриватБанк» звернулось в Острозький районний суд з позовом, в якому просить стягнути з ОСОБА_1 на свою користь 11514,05 грн. заборгованості за кредитним договором.

В обґрунтування позову АТ КБ «ПриватБанк» зазначає...Вказує, що відповідач підтвердив свою згоду на те, що підписана заява разом з Умовами та правилами надання банківських послуг та Тарифами банку складає між ним та банком договір...Зазначив, що при укладенні договору сторони керувались ч.1 ст.634 ЦК України, згідно якої, договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому і друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Зазначає, що відповідно до п.2.1.1.5.5 Умов та правил надання банківських послуг, відповідач зобов'язався погашати заборгованість за кредитом, відсотками за його використання, по перевитраті платіжного ліміту, а також оплачувати комісії на умовах, передбачених договором...Зазначаючи про те, що відповідач порушив умови договору по поверненню коштів та ст.509, 526, 1054 ЦК України, позивач просить стягнути з нього заборгованість за кредитним договором, яка станом на 31.05.2016 року становила 11514,05 грн. та складається з 499,75 грн. - заборгованості за кредитом (тіло кредиту); 7189,82 грн. - заборгованості за процентами за користування кредитом, 2800 грн. - заборгованості за пенею, 500 грн. - штраф (фіксована частина) та 524,48 грн. - штраф (процентна складова), а також витрати на сплату судового збору у розмірі 1378 грн....Заочним рішенням Острозького районного суду від 12.07.2017 позов було задоволено частково....В іншій частині в позові відмовлено...Ухвалою Острозького районного суду від 25.09.2019 вищевказане

заочне рішення скасовано та призначено справу до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження»⁴⁸.

Описова частина дозволяє встановити вичерпний перелік позицій сторін цивільного провадження та встановити іншу важливу інформацію, яка дозволяє правильно вирішити справу.

Мотивувальна частина рішення суду розподіляється на дві основні групи:

- встановлені судом обставини;
- юридична кваліфікація встановлених обставин

У мотивувальній частині рішення суду зазначається відповідно до частини 4 статті 265 ЦПК України:

1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини – суд повинен визначити перелік встановлених обставин провадження, а також перелік доказів, за допомогою яких були встановленими зазначені обставини;

2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;

3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;

5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;

6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

У рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 26 грудня 2019 року у справі № 567/1438/19 мотивувальна частина виглядає так:

⁴⁸ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 679/1280/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759596>

«Суд, заслухавши заявника, свідків, вивчивши матеріали справи, рахує, що заява обґрунтована та підлягає до задоволення.

До зазначеного висновку суд дійшов на підставі аналізу показів свідків, пояснень заявника та письмових доказів.

Свідок ОСОБА_3 в судовому засіданні пояснив... Зазначені покази свідків щодо спільної роботи із заявником на одному підприємстві підтверджуються записами в їх трудових книжках, а тому суд приймає їх покази як такі, що не викликають сумнівів в їх достовірності...Згідно записів в даній трудовій книжці встановлено, що заявник з 09.06.1980 року по 01.12.1981 працював водієм в «Острозькому міжгосподарському підприємстві по виробництву яловичини»... Згідно п.2.13 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників... також судом встановлено, що згідно архівної довідки... Відповідно до ст.62 Закону України «Про пенсійне забезпечення»... Відповідно до висновків Верховного Суду України, зазначених в постанові №5 від 31.03.1995 року «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» ... Метою встановлення даного факту є необхідність реалізації права заявника на отримання пенсії за віком, отже такий факт породжує юридичні наслідки. Згідно ч. 1, 3 ст. 294 ЦК України - фізична особа має право на ім'я.... На підставі ст. 315-319 ЦПК України, керуючись ст.ст. 4, 10, 57, 265 ЦПК України суд...⁴⁹

Науковці зазначають, що якість судового рішення залежить головним чином від якості його обґрунтування. Належне обґрунтування є імперативом, яким не можна нехтувати в інтересах швидкості розгляду. Виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння та сприяє визнанню сторонами суті рішення, але, насамперед, є гарантією проти свавілля. По-перше, це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що

⁴⁹ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 26 грудня 2019 року у справі № 567/1438/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759604>

лежать в основі рішення й забезпечують його правомірність; по-друге, це дає можливість суспільству зрозуміти, яким чином функціонує судова система⁵⁰.

Мотиви суду є важливими для оцінки рішення суду із точки зору його законності та справедливості. Ухвалення невмотивованого рішення суду є порушенням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до частини 5 статті 265 ЦПК України у резолютивній частині рішення суду зазначається:

1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог;

2) розподіл судових витрат;

3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;

4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України.

У рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 03 січня 2020 року у справі № 567/1191/19 мотивувальна частина виглядає так:

«у х в а л и в

позовну заяву ОСОБА_1 (ІНФОРМАЦІЯ_1, зареєстрованого: АДРЕСА_2, місце перебування: Державна установа «Ладижинська виправна колонія № 39» селище Губник м.Ладижин вул. Гранітна, 15, Вінницької області, індекс 24324) до ОСОБА_2 (ІНФОРМАЦІЯ_2, зареєстрованої за адресою АДРЕСА_2) про розірвання шлюбу задовольнити.

⁵⁰ Написання судових рішень. Практично-методичний посібник викладача. Київ.: USAID, 2016. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Curriculum_JOW_print.pdf

Розірвати шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, який був зареєстрований 30 грудня 2010 року відділом державної реєстрації актів цивільного стану Сокальського районного управління юстиції Львівської області, актовий запис № 222.

Стягнути з ОСОБА_2 на користь держави 768 (сімсот чотири) грн. 40 коп. судового збору.

Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив за письмовою заявою відповідача. Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Апеляційна скарга на рішення суду подається до Рівненського апеляційного суду через Острозький районний суд протягом тридцяти днів з дня його проголошення...Учасник справи, якому повне рішення суду не було вручене у день його складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження...Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано...У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду...Повний текст рішення складено 11 січня 2020 року. Суддя Острозького районного суду Венгерчук А.О.»⁵¹.

Науковці зазначають, що спільною рисою всіх положень кодексів стосовно резолютивної частини постанов та ухвал є поняття завершеності. Ця частина рішення повинна повідомляти читачеві про остаточний результат розгляду судом даної справи. Суддя повинен подбати про чітке формулювання способу звернення рішення суду до виконання, в тому числі щодо питання сплати судових витрат, якщо це передбачено⁵².

⁵¹ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 03 січня 2020 року у справі № 567/1191/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86840390>

⁵² Написання судових рішень. Посібник для суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003062010.pdf>

Резолютивна частина підсумовує мотивувальну частину рішення суду, а тому у ній повинно бути остаточно вирішено справу. У резолютивній частині має бути викладений результат судового розгляду у такий спосіб, який дозволить однозначно тлумачити позицію суду та виконати це рішення суду. Також враховуючи, що суд діє від імені держави і забезпечує поновлення порушених прав, захист інтересів тощо, то він здійснює зобов'язання певних суб'єктів до певних діянь. У зв'язку із цим, резолютивна частина рішення суду викладається у такій формі: «зобов'язати», «стягнути», «визнати» тощо.

Законодавець також вказує на те, що рішення суду не може бути умовним, тобто висновок суду не може бути поставлений у залежність від настання чи ненастання окремих обставин, про що зазначено у частині 6 статті 265 ЦПК України.

Також суд, якщо для цього є необхідність, може вказати також додаткові відомості у резолютивній частині рішення. До цих відомостей відноситься така інформація:

- 1) про порядок та строки виконання рішення;
- 2) про надання відстрочення чи розстрочення виконання рішення;
- 3) забезпечення виконання рішення;
- 4) повернення судового збору;
- 5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат;
- 6) дату складення повного судового рішення.

Для прикладу, у рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 06 лютого 2020 року у справі № 567/1254/19 суд вказав у резолютивній частині вказав: «Повернути ОСОБА_1 з Державного бюджету судовий збір у розмірі 384 (триста вісімдесят чотири) грн. 20 коп., сплачений згідно квитанції №52 від 15.10.2019 року на суму 768 грн. 40 коп. при поданні позовної заяви ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення батьківства.

Виконання рішення у частині повернення судового збору доручити управлінню Державної казначейської служби України в Острозькому районі Рівненської області»⁵³.

Якщо у цивільному провадженні мали місце первісний, зустрічний позов, а також позов третьої особи з самостійними вимогами, суд повинен вказати результати розгляду окремо для кожного із зазначених позовів відповідно до частини 8 статті 265 ЦПК України.

Наприклад, у рішенні Острозького районного суду Рівненської області від 03 березня 2020 року у справі № 567/1252/19 суд вказав:

«позов ОСОБА_1 (zareєстроване місце проживання: АДРЕСА_1 , РНОКПП НОМЕР_1) до ОСОБА_3 (zareєстроване місце проживання: АДРЕСА_2 , РНОКПП НОМЕР_2), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору Острозька районна державна адміністрація Рівненської області (місцезнаходження: м.Острог, пр-кт Незалежності, 14 Рівненської області, ЄДРПОУ 04057729), про визначення місця проживання малолітніх дітей задовольнити частково, зустрічний позов ОСОБА_3 до ОСОБА_1 , третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору Острозька районна державна адміністрація Рівненської області, про визначення місця проживання малолітніх дітей задовольнити повністю»⁵⁴.

Якщо позов стосувався укладання чи зміни договору, то суд повинен у резолютивній частині вказати рішення щодо кожної із переліку спірних умов договору, а якщо спір стосувався спонукання укласти договір, то суд повинен зазначити умови, на яких сторони зобов'язуються укласти договір також із посиланням на поданий позивачем проект договору.

У частині 10 статті 265 ЦПК України також зазначено, що суд, приймаючи рішення про стягнення боргу, на який нараховуються відсотки або пеня, може зазначити в рішенні про нарахування відповідних відсотків або пені

⁵³ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 06 лютого 2020 року у справі № 567/1254/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87406998>

⁵⁴ Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 03 березня 2020 року у справі № 567/1252/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87969305#>

до моменту виконання рішення з урахуванням приписів законодавства України, що регулюють таке нарахування.

Відповідно до частини 11 статті 265 ЦПК України остаточна сума відсотків (пені) у такому випадку розраховується за правилами, визначеними у рішенні суду, органом (особою), який здійснює примусове виконання рішення суду і відповідні дії (рішення) якого можуть бути оскаржені в порядку, передбаченому розділом VII цього Кодексу.

Якщо суд задовольнив частково вимоги первісного та зустрічного позовів про стягнення грошових сум, то суд здійснює зустрічне зарахування таких сум і стягує різницю між ними на користь сторони, якій присуджено більшу грошову суму, згідно із частиною 12 статті 265 ЦПК України.

У частині 13 статті 265 ЦПК України зазначено, що у разі визнання судом недійсним кредитного договору, в якому виконання зобов'язання позичальника забезпечено заставою майна, а також у разі визнання недійсним договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, суд накладає на таке майно арешт. Такий арешт може бути скасовано з підстав, передбачених законом.

Отже, рішення суду першої інстанції – це поєднання змісту та форми і обидва компоненти є однаково важливими для реалізації завдань, які стоять перед судами цивільної юрисдикції. ЦПК України встановлює чіткі вимоги до форми рішень суду, дотримання яких є важливим для того, щоб судові рішення було законним. Важливо розуміти, що законодавством визначаються вимоги до рішень суду з метою уніфікації цього документу, встановлення загальних правил для всіх судів щодо форми рішення суду як процесуального документа.

2.3. Аналіз концепції законної сили судового рішення у цивільному процесі

Законна сила судового рішення – це основна характеристика судового рішення, яка дозволяє говорити про те, що рішення суду стає обов'язковим до виконання.

У статті 273 ЦПК України зазначено: «Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано» (ч. 1 ст. 273 ЦПК України).

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду (ч. 2 ст. 273 ЦПК України).

Якщо справу розглянуто за заявою осіб, визначених частиною другою статті 4 цього Кодексу, рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для особи, в інтересах якої було розпочато справу (ч. 3 ст. 273 ЦПК України).

Ці норми визначають час, коли рішення суду набирає законної сили. За загальним правилом рішення суду набирає законної сили автоматично із настанням певного строку. Тобто суд чи інші суб'єкти владних повноважень не мають додатково забезпечувати набрання законної сили рішення суду.

Якщо після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них (ч. 4 ст. 273 ЦПК України).

Законна сила рішення суду передбачає те, що рішення суду не тільки стає обов'язковим до виконання, але й передбачає те, що рішення суду стає остаточним і не підлягає подальшому перегляду чи зміні. Це правило, водночас,

не є абсолютним, оскільки навіть рішення суду, яке набрало законної сили у певних випадках, які визначені рамками закону може бути переглянута, наприклад, у зв'язку із нововиявленими обставинами або ж у випадку перегляду рішення суду ЄСПЛ.

Проте ж, у рішенні від 25 липня 2002 року по справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» ЄСПЛ вказав на незмінність остаточних судових висновків з питань права та факту і зазначив, що одним з основних елементів верховенства права є принцип правової певності, який, серед іншого, передбачає, що в будь-якому спорі рішення суду, яке вступило в законну силу, не може бути поставлено під сумнів⁵⁵.

Фактично йдеться про загальне правило та винятки з нього. За загальним правилом рішення суду із настанням певних строків набирає законної сили і стає остаточним, але існують законодавчо визначені випадки, коли навіть остаточне рішення суд можна переглянути. Зазначена опція є важливою ознакою того, що акти судової влади не є статичними і можуть піддаватися законам динаміки у випадку, якщо від цього залежить дотримання прав та свобод людини. Тобто, на нашу думку, ці винятки забезпечують пріоритетність прав та свобод людини над статичністю судового рішення.

Науковці зазначають, що законна сила є органічним поєднанням властивостей рішення суду, які зумовлюють його стійкість і функціонування. Іншими словами, законній силі рішення суду властиві моменти статичного і динамічного порядку. Неспростовність, виключність і преюдиційність мають одну об'єднуючу ознаку – вони відображають стійкість рішення і містять вимоги певної поведінки по відношенню до цього акта з боку конкретних суб'єктів⁵⁶.

Ч. 1 ст. 35 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод закріплює вимогу остаточності судового рішення, зміст якої відсутній у

⁵⁵ Справа ЄСПЛ «Совтрансавто-Холдинг» проти України» від 25 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_043

⁵⁶ Труш М. Порядок набрання законної сили судовими рішеннями в адміністративній справі та особливості їх виконання. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pgip_2016_11_32.pdf

національному процесуальному законодавстві. Уявляється, що законна сила судового рішення не завжди може відповідати вимозі остаточності судового рішення, оскільки правовідносини, встановлені судовим рішенням, яке набрало законної сили, можуть бути розглянуті міжнародною судовою установою після вичерпання всіх національних засобів захисту. Прикладом може слугувати рішення ЄСПЛ від 29 січня 2013 р. у справі «Волков проти України»⁵⁷, згідно з яким рішення Вищого Адміністративного Суду України, яке набрало законної сили, було визнане нелегітимним через відсутність у національного судового органу достатньої компетенції для розгляду певної категорії справ. У зв'язку з цим, Олександр Волков, на думку ЄСПЛ, підлягає поновленню в посаді судді Верховного Суду України, враховуючи принцип *res judicata* (відновлення настільки, наскільки це можливо, порушених прав заявника). Пункт 129 цього рішення міжнародної судової установи передбачає, що розгляд справи заявника Вищим Адміністративним Судом України був недостатнім, а тому не міг усунути недоліки процесуальної справедливості, які виникли на попередніх етапах національного провадження⁵⁸.

М. Б. Майка резюмував, що законна сила судового акта становить собою правовий зв'язок юридичної дії та остаточності, тобто результат сукупної дії властивостей судового акта, які спричиняють для сторін певні правові наслідки, пов'язані із зміною їх прав, обов'язків, а також ті, які забезпечують визначеність встановлених та захищених судом матеріальних та процесуальних прав та обов'язків⁵⁹.

Тобто набрання законної сили для рішення суду означає, що вона стає обов'язковим для виконання учасниками цивільного провадження. Ця характеристика вказує на те, що у випадку невиконання рішення суду до

⁵⁷ Справа ЄСПЛ «Волков проти України» від 29 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_947

⁵⁸ Гусаров К. В. Законна сила, остаточність та легітимність судового рішення за цивільним процесуальним законодавством Російської Федерації та України. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9613/1/Gusarov_96-100.pdf

⁵⁹ Майка М. Б. Сутність та зміст законної сили ухвали суду у цивільному процесі. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/nvuzhpr_2016_37\(2\)_5.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/nvuzhpr_2016_37(2)_5.pdf)

відповідних осіб, на яких таким рішенням було покладені обов'язки, може покладено відповідальність, яка визначена положеннями законодавства.

На думку Р. О. Гавріка, зміст законної сили складає статичний (зумовлює визначеність у встановлених судом правах та обов'язках осіб, які брали участь у справі, і є результатом сукупної взаємодії таких властивостей рішення суду, як незмінність, неспростовність та виключність) та динамічний елементи (обов'язковість, що виявляється у встановленні для осіб, які брали участь у справі, прав та обов'язків, у необхідності виконання обов'язків, встановлених рішенням суду, в тому числі примусового виконання⁶⁰).

Це визначення науковця дозволяє зробити висновок про те, що рішення суду є індивідуальним актом, який визначає права та обов'язки конкретних осіб, які були учасниками цивільного провадження, а законна сила надає рішенням суду ознак подібних нормативно-правового акту, який вступ у законну силу.

Р. О. Гаврік зазначає, що рішення суду поширюється лише на осіб, які мають статус сторін або третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору. Рішення суду не є загальнообов'язковим, зважаючи на те, що воно є правозастосовчим актом.

Поширення рішення суду на осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, є винятковим і викликане тим, що:

1) на час ухвалення рішення суду було невідомо про пов'язаність таких осіб із особами, які брали участь у справі, спільними правами та обов'язками у правовідношенні, щодо якого здійснюється судовий розгляд, або

2) права та обов'язки таких осіб виникли не у зв'язку із ухваленням рішення суду, а через зміну у правах та обов'язках інших осіб або визнання юридичного факту⁶¹.

⁶⁰ Гаврік Р.О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Х., 2010. С. 4.

⁶¹ Гаврік Р.О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Х., 2010. С. 8.

Це пов'язано із тим, що судові рішення є актами індивідуальної дії. Проте, очевидно, що рішення суду має бути непорушеним з боку інших осіб, оскільки це також буде мати наслідком настання відповідальності передбаченої законом. Хоча прямі обов'язки щодо виконання судового рішення покладаються, перш за все, на учасників цивільного провадження, а суд за загальним правилом не може вирішувати питання, які лежать поза межами позовних вимог і стосуються прав та законних інтересів інших осіб. Хоча як видно із зазначеного твердження науковця, можуть бути винятки із цього правила.

Висновки до Розділу 2

Законодавством визначені вимоги до змісту судового рішення. Це вимоги законності та обґрунтованості, які мають бути дотриманими у кожному судовому рішенні. Законність – це дотримання норм матеріального та процесуального права, врахування практики Верховного суду, а також ЄСПЛ. Обґрунтованість – це ухвалення рішення на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

ЦПК визначено вимоги до рішення суду як процесуального документа. Кожне рішення суду має складатися з обов'язкових елементів, які є важливим для виконання цього рішення, оцінки його з точки зору законності та обґрунтованості.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

3.1. Процесуальні питання виконання судових рішень

Рішення суду є основним актом реалізації судової влади, очевидно, що його значення нівелюється, якщо рішення суду не буде виконуватися. Виконання рішень суду є важливим елементом правосуддя, оскільки за допомогою виконання рішень суду втілюється в життя воля судового органу, який у своєму рішенні здійснює, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина. Виконання рішень суду є обов'язковою умовою реалізації права на судовий захист кожним, яке гарантується на конституційному рівні (ст. 55 Конституції України). Право на звернення до суду не матиме ніякого фактичного значення, якщо судові рішення не будуть виконуватися. У зв'язку із цим, існує ціла система, яка покликана забезпечити виконання рішень суду, в основі якої лежить виконавче провадження. Водночас, суд як орган, що видає акт (судове рішення) має право контролювати процес виконання свого рішення. Це має надзвичайне значення з огляду на те, що суд є основним органом, який зацікавлений у виконанні свого рішення, оскільки від цього залежить авторитет судової влади, а також оцінюється її ефективність.

Правовий інститут судового контролю за виконавчим провадженням в цивільному процесі визначено в Конституції України, законодавстві про судоустрій і статус суддів, законодавстві про виконавче провадження, ЦПК України⁶².

Із цього випливає, що існує ціла низка правових норм, які забезпечують участь суду у виконанні судових рішень через здійснення ним контрольних повноважень. Суд самостійно не здійснює виконання своїх рішень. Він

⁶² Жукевич І. В. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. №4(16), 2017. С. 111.

зобов'язує інших суб'єктів реалізувати своє рішення, що є правильним з огляду на функціональну природу та мету існування судової влади в державі.

У статті 2 ЦПК України вказано: «Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави».

Безспірним є те, що без виконання судових рішень зазначені завдання цивільного судочинства неможливо виконати ні теоретично, ні практично. Судові рішення повинні виконуватися на ряду із законами та нормативно-правими актами органів виконавчої влади. Лише так забезпечується реалізація Конституції України, законодавства України, а також забезпечується виконання принципів верховенства права та законності. Також одним із принципів цивільного процесу є обов'язковість судового рішення (ч. 3 ст. 2 ЦПК України).

У частині 1 статті 18 ЦПК України зазначено: «Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами».

У зв'язку із можна говорити про абсолютний необмежений характер, з точки зору юридичної сили, судових рішень. Судові рішення адресовані конкретним суб'єктам – сторонам цивільного провадження та суб'єктам, які здійснюють виконання судових рішень та іншим. Водночас, всі інші суб'єкти повинні дотримуватися судових рішень, не перешкоджати їх виконанню і, навпаки, створювати умови для ефективного та швидкого виконання судових рішень.

У частині 2 статті 18 ЦПК України зазначено: «Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом». Якщо законом покладено обов'язок виконання судових рішень, то раціональним є

також передбачення можливості притягнення до відповідальності винних осіб, органів та їх посадових осіб до відповідальності за не виконання рішень суду.

У частині 3 статті 18 ЦПК України вказано: «Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи чи інтереси».

Прикметно, що система норм, які стосуються забезпечення виконання судових рішень не обмежується положеннями ЦПК України, але й також відображена у положеннях Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Доцільно звернутися і до статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁶³: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (престижності) судових рішень для інших судів визначається законом (ч. 2). Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом (ч. 4).

Практично ці норми дублюють відповідну норму ЦПК України.

У вказаній статті також зазначено, що контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом (ч. 3). Це важливе положення закріплює на законодавчому рівні інститут судового контролю за виконанням рішень суду.

У статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано і те, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, а також відповідно до міжнародних

⁶³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України 1402-VIII (редакція 20.06.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 8)».

Можна навести приклад рішень ЄСПЛ, які є обов'язковими до виконання на території України внаслідок приєднання останньої до Конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Про важливість виконання судових рішень вказують і самі судові органи. Важливими є позиції Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції, який має право на офіційне тлумачення положень Конституції України.

Тлумачачи статтю 55 Конституції України, Конституційний Суд України зазначив, що виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави; невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом⁶⁴.

Погоджуємось із такою позицією Конституційного Суду України з огляду на те, що особа не може відновити порушені права, якщо рішення суду не буде виконаним. Судовий розгляд не може бути справедливим, якщо він не має логічного завершення у виконання рішення суду.

Доцільно також звернутися до практики ЄСПЛ, який також неодноразово зазначав про важливість виконання рішень суду у контексті статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, яка стоїть на захисті права кожного на справедливий судовий захист.

У рішенні ЄСПЛ у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року, виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і

⁶⁴ Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 року у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13>.

основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду.

Виконання судового рішення – це крапка у судовому розгляді, втілення у матеріальний світ процесуально вираженої волі суду щодо долі цивільної справи. Якщо виконання судового рішення не було здійснено, то можна говорити про те, що провадження не мало значення.

ЄСПЛ вказав, що пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод⁶⁵ гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов'язків. Таким чином, ця стаття проголошує «право на суд», одним з аспектів якого є право на доступ, тобто право подати позов з приводу цивільно-правових питань до суду. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Було б незрозуміло, якби стаття 6 детально описувала процесуальні гарантії, які надаються сторонам у спорі, а саме: справедливий, публічний і швидкий розгляд, – і, водночас, не передбачала виконання судових рішень. Якщо тлумачити статтю 6 як таку, що стосується виключно доступу до судового органу та судового провадження, то це могло б призводити до ситуацій, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей статті 6 виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина «судового розгляду» (див. рішення у справі «Горнсбі проти Греції» від 19.03.1997 р., Report of Judgments and Decisions 1997-II, с. 510, п. 40)⁶⁶.

ЄСПЛ вказує на те, що виконання судових рішень має таке ж значення для виконання завдань цивільного судочинства та реалізації принципів верховенства права та законності як і справедливий, публічний та швидкий

⁶⁵ Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

⁶⁶ Справа «Шмалько проти України»: рішення ЄСПЛ від 20 липня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_226

розгляд справи. Із такими доводами суду неможливо не погодитися і потрібно зазначити те, що виконання судових рішень – це одне із пріоритетних завдань, які стоять перед державою.

Науковці пишуть, що одним із засобів юридичного захисту сторін виконавчого провадження при проведенні виконавчих дій є судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах, який передбачає, зокрема:

- 1) можливість здійснення певних процесуальних дій у виконавчому провадженні лише з дозволу суду;
- 2) обов'язок суду розглянути скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби;
- 3) позови, що виникають із відносин щодо примусового виконання судових рішень⁶⁷.

У зв'язку із цим, можна зробити висновок, що судовий контроль може реалізуватися у різний спосіб на різних стадіях виконавчого провадження.

Розділ VI ЦПК України присвячено процесуальним питанням, пов'язаним із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Водночас, Розділ VII ЦПК України присвячено Судовому контролю за виконанням судових рішень. У зв'язку із цим, можна зробити висновок про те, що істотна частина норм цивільного процесуального законодавства присвячено питанням судового контролю за виконанням рішення суду.

При цьому, С. Я. Фурса писав, що незважаючи на те, що розділ VII ЦПК має назву «Судовий контроль за виконанням судових рішень», в самому розділі фактично йдеться про оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців. У даному разі слід розрізняти поняття «судовий контроль за виконанням судового рішення» та «оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців», оскільки вони не збігаються. Так, оскарження рішень,

⁶⁷ Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14>

дій чи бездіяльності державних виконавців є лише однією з форм судового контролю за виконанням судового рішення і не йдеться про те, що саме ця форма є основною з усіх можливих. Більше того, розділ VI ЦПК України «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» фактично викладає контрольні повноваження суду за виконанням судових рішень: питання, пов'язані з поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, відстрочкою та розстрочкою виконання, зміною чи встановленням способу і порядку виконання тощо⁶⁸.

Варто погодитися із таким зауваженням науковця, бо нами також підтримується позиція щодо того, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців є лише однією з форм судового контролю за виконанням судового рішення, а самих форм судового контролю значно більше.

Цікавою є позиція В. В. Комарова, на думку якого, контрольна функція суду реалізується тільки при розгляді справ, що порушуються за ініціативою заінтересованих осіб, які вважають порушеними свої права чи свободи під час виконавчого провадження. Серед таких справ слід виділити:

- 1) розгляд скарг на постанову про відкриття виконавчого провадження,
- 2) розгляд скарг на постанову про відмову у відкритті виконавчого провадження,
- 3) розгляд скарг на постанову про відкладення відкриття виконавчого провадження,
- 4) розгляд скарг на постанову про відкладення вчинення виконавчих дій,
- 5) розгляд скарг на постанову про зупинення виконавчого провадження,
- 6) розгляд скарг на постанову про закриття виконавчого провадження,
- 7) розгляд скарг на постанову про закінчення виконавчого провадження,
- 8) розгляд скарг на постанову про повернення виконавчого документа і авансового внеску стягувачеві,

⁶⁸ Цивільний процес України: академічний курс. за ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. С. 155.

9) розгляд скарг на оцінку майна, розгляд позовів про звільнення майна від арешту,

10) розгляд скарг на дії (бездіяльність) державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби,

11) розгляд скарг на постанову про накладення штрафу за невиконання рішення, що зобов'язує боржника виконати певні дії,

12) розгляд скарг на постанову про відмову у розшуку майна боржника, на постанову про стягнення витрат, пов'язаних із розшуком, на незвернення державного виконавця до суду,

13) розгляд скарг на постанову про стягнення виконавчого збору⁶⁹.

Із цього випливає, що науковець вважає, що суд не може здійснювати самостійно контроль за виконанням своїх рішень, а лише реалізує свої повноваження у цій сфері за наслідками звернення заінтересованих осіб. Така ситуація відповідає законам логіки, оскільки це обмежує свавілля судових органів, які у такий спосіб не мають безпосереднього впливу на роботу суб'єктів виконання судових рішень, але при цьому зберігає важливість значення суду на стадії виконання судових рішень.

Порядок звернення з скаргою для проведення судового контролю визначений у положеннях ЦПК України.

Право на звернення із скаргою до суду мають сторони виконавчого провадження, у випадку якщо вони вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи (ст. 447 ЦПК України).

Скаргу може бути подано до суду:

а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи;

⁶⁹ Курс цивільного процесу: підручник. В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. С. 433.

б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій (ст. 449 ЦПК України).

Використання інших форм судового контролю за виконанням рішення суду здійснюється також за заявою сторін виконавчого провадження. Наприклад, а заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання. (ст. 435 ЦПК України); Суд, який видав виконавчий документ, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню (ст. 432 ЦПК України).

Підсумовуючи, зазначмо, що судовий контроль за виконанням рішення суду є важливим елементом права на судовий захист та права на справедливий суд. Судовий контроль реалізується у різних формах: оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи. питання, пов'язані з поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, відстрочкою та розстрочкою виконання, зміною чи встановленням способу і порядку виконання тощо.

3.2. Здійснення контролю судом за виконанням рішення

В Україні діє принцип остаточності судового рішення, який також проголошений ЄСПЛ і є важливою умовою стабільності судової практики та реалізації права на судовий захист, визначеного у статті 55 Конституції України. Водночас, існують випадку коли рішення суду необхідно змінити через помилки, неповність чи незрозумілість змісту. Для вирішення цієї

проблеми існує спеціальний порядок усунення зазначених недосконалостей судового рішення, який дозволяє у законний спосіб, не порушуючи принципу остаточності судового рішення, забезпечити правильність змісту судового рішення. Очевидно, що відповідні процедури повинні реалізовуватися також судом, який ухвалив відповідне рішення.

Тому поряд із судовим контролем за виконанням рішення суду, який здійснюється щодо суб'єктів виконання рішення суду, суд також здійснює контроль за власним судовим рішенням. Однією із форм судового контролю за власним рішенням є виправлення опісок. На думку дослідників, це є невід'ємним компонентом судового захисту, без якого конституційна гарантія судового захисту прав була б неповною. Усунення судової помилки має бути гарантовано державою, а спосіб усунення повинен бути доступним і ефективним⁷⁰.

Ми підтримуємо зазначену позицію, оскільки судді також піддаються у своїй роботі людському фактору і навіть у ідеально злагодженій роботі судового органу можуть виникати помилки. У цьому випадку проблемою було б не існування цих помилок, а відсутність законодавчо закріпленого механізму усунення цих помилок. У зв'язку із цим, на рівні цивільного процесуального законодавства України існують норми, які забезпечують судом можливістю виправлення власних помилок у судових рішеннях.

У статті 269 ЦПК України зазначено: «Суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі опіски чи арифметичні помилки (ч. 1)».

Зазначена норма демонструє, що суд може за власної ініціативи, а не лише за заявами учасників справи, здійснювати контроль за власними судовими рішеннями, що є важливою опцією суду щодо моніторингу власних рішень та усунення недоліків своєї роботи.

⁷⁰ Гарієвська М. Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. URL: http://www.univer.km.ua/statti/1.hariyevska_m.b._dyskretsiyni_povnovazhennya_shchodo_usunennya_nedolikiv_rishe_nnya_sudom,_yakyu_yoho_ukhvalyv.pdf

Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановлюється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень (ч. 2 ст. 269 ЦПК України).

Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження (ч. 3 ст. 269 ЦПК України).

Ухвала про внесення виправлень надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судові рішення, що містить описки чи арифметичні помилки (ч. 4 ст. 269 ЦПК України).

Виправлення описки чи арифметичної помилки має істотне значення для учасників цивільного провадження першочергово, оскільки найчастіше помилки стосуються важливої інформації, яка міститься у резолютивній частині судового рішення. Наприклад, помилки можуть стосуватися прізвища ім'я по-батькові особи щодо якої вирішувалися питання про поновлення порушених прав. Помилка в одній букві прізвища може мати негативні наслідки для виконання судового рішення на користь особи, що автоматично впливає на дотримання права, передбаченого у ст. 55 Конституції України. Це також стосується арифметичних помилок, які можуть мати негативні наслідки для виконання судового рішення.

Для прикладу, 29. 01. 2020 року суддя Лозівського міськрайонного суду Харківської області розглянув м. Лозова питання про виправлення описки у судовому наказу від 13. 11. 2019 року. 13.11.2019 року було винесено судовий наказ про стягнення з ОСОБА_1 аліментів на утримання дитини. Суддя, вивчивши матеріали справи, вважає що в судовому наказі суду від 13.11.2019 року по справі допущена описка, а також, що виправлення описки не змінює змісту даного рішення, тому допущена описка підлягає виправленню. Суддя ухвалив виправити допущену в судовому наказі Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 13.11.2019 року по справі №629/5512/19, провадження №2-н/629/1156/19, описку, а саме по тексту судового наказу

змінити прізвище заявника з « ОСОБА_2 » на « ОСОБА_3. Під час оформлення справи виявлено описку, а саме не вірно зазначено одну літеру в прізвищі заявника»⁷¹.

Зазначена помилка не дозволила б звернутися особі із судовим наказом щодо стягнення грошових коштів, оскільки відмінність прізвищ у персональних документах особи та судовому наказі свідчила б про те, що це дві різні особи.

Важливо зазначити, що не всі помилки мають значення для виконання судових рішень, а тому інколи виправлення описок, арифметичних помилок немає раціонального підґрунтя, оскільки не порушує права учасників цивільного провадження.

Верховний суд у постанові від 21.07.2020 у справі № 521/1074/17 роз'яснив, що описка – це зроблена судом механічна (мимовільна, випадкова) граматична помилка в рішенні, яка допущена під час його письмово-вербального викладу (помилка у правописі, у розділових знаках тощо). Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер. До таких належать написання прізвищ та імен, адрес, зазначення дат та строків тощо.

Суд зауважив, що не є опискою граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його невірному сприйняттю: неправильне розташування розділових знаків, невірні відмінки слів, застосування русизмів та діалектизмів тощо.

Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні, суд не має права змінювати зміст судового рішення, а лише усуває такі неточності, які впливають на можливість реалізації судового рішення чи його правосудності⁷².

Ця позиція Верховного Суду вказує на те, що виправлятися мають лише ті помилки, які мають істотне значення для виконання рішень суду. В іншому

⁷¹ Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 29. 01. 2020. (справа № 629/5512/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87260485>

⁷² Постанова Верховного Суду від 21.07.2020 у справі № 521/1074/17. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_21_07_2020_roku_u_spravi_521_1074_17/

випадку, якщо такі помилки не мають наслідком спотворення судового рішення, суд не повинен виправляти. Це є раціональним з огляду на важливість економії часу суду, оскільки виправлення кожної неточності б суттєво навантажило судовий орган.

Іншою формою судового контролю за власним рішенням є додаткові рішення суду.

На думку Ю. М. Самолюк, додаткові рішення є способом усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив⁷³. Варто звернути увагу, що якщо виправлення опісок та арифметичних помилок, це виправлення недоліків технічного характеру, то додаткові рішення дозволяють виправити змістовні помилки у рішенні суду.

У статті 270 ЦПК України зазначено: «Суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати;

3) судом не вирішено питання про судові витрати;

4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 цього Кодексу (ч. 1).

Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення (ч. 2).

Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів із дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення (ч. 3).

⁷³ Самолюк Ю. М. Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13954/16-Samolyuk.pdf?sequence=1>

У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви (ч. 4).

Додаткове рішення або ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення може бути оскаржено (ч. 5)».

Отже, є вичерпний перелік ситуацій, коли суд може ухвалити додаткове судове рішення, що може мати значення для захищення прав інтересів сторін провадження. При цьому, йдеться про недосконалість рішення суду допущеного «з вини» самого суду. Якщо, наприклад, позивач не вказав певні позовні вимоги, то суд не вирішує ухваленням додаткового рішення питання щодо цих вимог, але якщо суд сам не вказав позицій щодо окремих позовних вимог, то він повинен ухвалити додаткове рішення і у ньому визначити правову долю таких позовних вимог.

Згідно роз'яснень, наданих у п.20 Постанови № 14 від 18.12.2009р. «Про судові рішення у цивільній справі» додаткове рішення може бути ухвалено лише у випадках і за умов, передбачених ЦПК; воно не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені в судовому засіданні. Додаткове рішення може ухвалити лише той склад суду, що ухвалив рішення в даній справі. В іншому разі особа має право звернутися до суду з тими ж вимогами на загальних підставах. При порушенні питання про ухвалення додаткового рішення з інших підстав суд ухвалою відмовляє в задоволенні заяви. Оскарження додаткового рішення провадиться на загальних підставах⁷⁴.

Тобто додаткове рішення може уточнити лише основне рішення в аспектах, які визначені у положеннях ЦПК України. Лише із зазначених питань суд може ухвалити додаткове рішення.

⁷⁴ Постанови ВСУ № 14 від 18.12.2009р. «Про судові рішення у цивільній справі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>

Для прикладу, 12 лютого 2020 року Криничанський районний суд Дніпропетровської області у додатковому рішенні встановив, що 28 листопада 2019 року ухвалене рішення за позовом ОСОБА_1 до товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Вишневе» про стягнення коштів, однак не вирішене питання стосовно судових витрат і вирішив у задоволенні заяви ОСОБА_1 про розподіл судових витрат відмовити⁷⁵.

У цьому додатковому рішенні суд вирішив питання про судові витрати, яке він не вирішив при уваленні основного судового рішення.

В іншому прикладі, Деснянський районний суд м. Чернігова 30 вересня 2020 року у додатковому рішенні встановив, що ОСОБА_1 звернулась до суду з заявою про ухвалення додаткового рішення у справі за її позовом до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу з питання відновлення дошлюбного прізвище позивача. Як вбачається з матеріалів справи, рішенням Деснянського районного суду м. Чернігова від 17 жовтня 2019 року позов ОСОБА_1 задоволено. Розірвано шлюб між ОСОБА_2 та ОСОБА_1, що зареєстрований 02 березня 2016 року Івано-Франківським міським відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції в Івано-Франківській області, актовий запис №302.

Проте, при ухваленні рішення суд не вирішив вимогу щодо зміни прізвища позивача

Таким чином, оскільки в рішенні суду не вирішено вимоги щодо зміни прізвища позивача, слід винести додаткове рішення по справі.

Суд вирішив заяву ОСОБА_1 про ухвалення додаткового рішення задовольнити. Ухвалити додаткове рішення у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Після розірвання шлюбу змінити прізвище позивача ОСОБА_1 на дошлюбне - « ОСОБА_1 »⁷⁶.

⁷⁵ Додаткове рішення Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 12 лютого 2020 року (№ 178/746/19). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87529434>

⁷⁶ Додаткове рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 30 вересня 2020 року (справа № 750/9399/19). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91902661>

У цьому прикладі, суд в основному судовому рішенні не вирішив питання щодо однієї із позовних вимог, що були зазначені позивачем. У зв'язку із цим, було ухвалено додаткове рішення суду, яке було присвячене саме цій окремій позовній вимозі.

Важливе значення має позиція Верховного Суду щодо ухвалення додаткового рішення, висловлена у постанові Верховного Суду від 24 червня 2020 року у справі № 759/9300/13-ц⁷⁷

Відмовляючи в задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення, апеляційний суд виходив із того, що при автоматизованому розподілі для розгляду цієї заяви визначено колегію суддів у складі, відмінному від складу, який розглядав справу та за результатами апеляційного перегляду прийняв постанову. Утворити той самий склад суду, який ухвалював рішення у справі, було неможливо з підстав відсутності у штаті суду (на час надходження до суду заяви про ухвалення додаткового рішення) судді, яка головувала під час розгляду цієї справи.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду не погодився з таким висновком. Головне значення додаткового рішення полягає в забезпеченні повного та всебічного розгляду справи шляхом процесуального виправлення недоліків, допущених судом унаслідок неналежного виконання вимог ч. 1 ст. 264 ЦПК України. Процесуальна можливість ухвалення судом додаткового рішення у складі, відмінному від складу суддів, що ухвалив рішення у справі, забезпечена, зокрема, приписами п. 2.3.47 Положення про автоматизовану систему документообігу суду в редакції, затвердженій рішенням Ради суддів України від 2 квітня 2015 року № 25, що дозволяє автоматизований розподіл заяви про ухвалення додаткового рішення у разі відсутності раніше визначеного в судовій справі головуючого судді (судді-доповідача). Крім того, ч. 3 ст. 270 ЦПК

⁷⁷ Постанова Верховного Суду від 24 червня 2020 року у справі № 759/9300/13-ц. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/962485/>

України встановлено, що додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення.

Таким чином, цивільний процесуальний закон не забороняє визначеним при автоматичному розподілі суддям знайомитися з матеріалами справи, у тому числі з дослідженими при судовому розгляді доказами, прослуховувати записи технічної фіксації судового процесу, уточнювати певні питання в учасників справи, яких у разі необхідності суд може викликати в судове засідання (ч. 4 ст. 270 ЦПК України).

Крім того, не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, оскільки доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним (рішення ЄСПЛ у справі від 16 грудня 1992 року «Жофр де ля Прадель проти Франції»).

За таких обставин Верховний Суд дійшов висновку, що відсутність складу колегії суддів апеляційного суду, що ухвалювали у цій справі судове рішення, не є підставою для відмови у задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення.

Зазначена позиція має важливе значення з огляду на те, що Верховний Суд став на сторону захисту прав особи, поставивши це питання вище за формальні вимоги закону, які очевидно не можна було дотримати з причин, які не залежали від волі учасників цивільного провадження і були об'єктивним.

Третьою формою судового контролю власного рішення суду у цивільному провадженні є роз'яснення судового рішення. Питанню цієї форми присвячено статтю 271 ЦПК України, в якій зазначено:

За заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судове рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення (ч. 1 ст. 271 ЦПК України).

Тобто ініціювати цю форму судового контролю власного рішення суду може учасник справи, державний або приватний виконавець.

Важливою умовою застосування цієї форми судового контролю власного рішення суду є строк: «Подання заяви про роз'яснення судового рішення

допускається, якщо судове рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання» (ч. 2 ст. 271 ЦПК України).

Процедура застосування цієї форми судового контролю власного рішення суду визначена на рівні цивільного процесуального законодавства: «Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судове рішення, протягом десяти днів з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судове засідання. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розглядові заяви про роз'яснення рішення (ч. 3 ст. 271 ЦПК України).

Про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено (ч. 4 ст. 271 ЦПК України)».

Пунктом 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 року №14 «Про судові рішення у цивільній справі»⁷⁸ встановлено, що роз'яснення рішення суду, а не ухвали, можливе тоді, коли воно не містить недоліків, що можуть бути усунені лише ухваленням додаткового рішення, а є незрозумілим, що ускладнює його реалізацію. Зазначене питання розглядається судом, що ухвалив рішення, і в ухвалі суд викладає більш повно та ясно ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін у суть рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду. Роз'яснення рішення не допускається, якщо воно виконане або закінчився установлений законом строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до виконання.

Фактично, роз'яснення рішення суду – це викладення резолютивної частини судового рішення у ширшій формі. При цьому розширюються лише

⁷⁸ Постанови ВСУ № 14 від 18.12.2009р. «Про судові рішення у цивільній справі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>

формулювання, що стосуються рішення суду, а не змінюється чи розширюється позиції суду щодо позовних вимог.

Так, в ухвалі від 21 серпня 2020 року Лебединський районний суд Сумської області встановив 25.09.2000 року Лебединським райсудом ухвалено рішення у справі № 2-3/2000, відповідно до якого ОСОБА_1 виділено частину житлового будинку, розташованого за адресою: АДРЕСА_1 . Заявниця просила роз'яснити зазначене рішення суду, вказавши, адресу її будинку: АДРЕСА_2 та кімнати, які їй були виділені. З огляду на викладене, суд вважав необхідним своє рішення роз'яснити.

Суд ухвалив роз'яснити рішення Лебединського районного суду Сумської області, ухвалене 25.09.2000 року по справі № 2-3/2000 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання права власності на домоволодіння та до міськвиконкому Лебединської міськради про визнання рішення міськвиконкому частково недійсним та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про розподіл домоволодіння та земельної ділянки, виклавши резолютивну частину даного рішення наступного змісту.

Виділити ОСОБА_1 в житловому будинку, що знаходиться в АДРЕСА_2 кімнату 1-3 пл. 10,7 ...

Визнати право користуванням присадибною земельною ділянкою за ОСОБА_1 - 572 кв.м, з яких під будівлями - 90,0 кв.м, під двором - 478 кв.м.

Встановити між сторонами межу відповідно до першого варіанту, який прилягає до реально виділеної частини будинку, по якому з боку вулиці по АДРЕСА_1 - 16,30 погонних метрів, від городу - 15,60 м.

Роз'яснити те, що право спільної часткової власності ОСОБА_1 та ОСОБА_2 на житловий будинок, розташований за адресою: АДРЕСА_1 , припинилося у зв'язку з ухваленням зазначеного рішення суду⁷⁹.

Тобто у своєму рішенні суд не вказав конкретних кімнат та площі, які виділялися особі, що не дозволило останній реалізувати своє право на частину

⁷⁹ Ухвала Лебединського районного суду Сумської області про роз'яснення рішення суду від 21 серпня 2020 року (справа № 2-3/2000). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91110446>

житлового будинку. Цікаво, що суд роз'яснив рішення через 20 років після його ухвалення.

Верховний Суд підкреслив, що згідно з частиною першою статті 271 ЦПК України за заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судові рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення.

Зі змісту зазначеної процесуальної норми вбачається, що незрозумілим є судові рішення, в якому припускається декілька варіантів тлумачення. Підставою для роз'яснення судового рішення є утруднення чи неможливість його виконання.

Частиною другою статті 271 ЦПК України передбачено, що подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судові рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Верховний Суд наголосив, що виходячи зі змісту положень зазначених норм, суд може роз'яснити судові рішення у разі, якщо нечітким або незрозумілим є зміст його резолютивної частини, як для осіб, щодо яких воно ухвалене, так і для осіб, які будуть здійснювати його примусове виконання⁸⁰.

Отже, формами судового контролю за власним рішенням є:

- 1) виправлення описок, арифметичних помилок;
- 2) ухвалення додаткового рішення;
- 3) роз'яснення судового рішення.

3.3. Актуальні проблеми реалізації принципу обов'язковості судових рішень на практиці

Принцип обов'язковості судових рішень є елементом принципу правової визначеності. Як впливає із назви самого принципу обов'язковість судового

⁸⁰ Постанова Верховного Суду від 24 липня 2020 року (№ 128/2734/17). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90643474?fbclid=IwAR1tIPIs69oQPftGqdx04V31fE7-jiCb1WT38xSmQ__zxDIp9NYssJUK6k

рішення – це характеристика судового рішення, яка покладає на певне коло осіб обов'язок щодо виконання та дотримання судового рішення.

Науковці зазначають, що принцип правової визначеності передбачає дотримання низки наступних вимог:

- норма права повинна бути несуперечливою, чіткою й зрозумілою;
- правова норма має бути доступна для ознайомлення, тобто офіційно оприлюднена у встановленому порядку;
- зміст правової норми повинен відповідати законним очікуванням особи, яка підпадаючи під регулятивну дію цієї правової норми, повинна усвідомлювати наслідки своїх дій та оцінювати свою поведінку з позицій законності як правомірну або неправомірну;
- визначеність меж дискреційних повноважень органів державної влади;
- забезпечення єдності судової практики, несуперечливості застосування законодавства, обов'язковості, остаточності та виконуваності судових рішень⁸¹.

Правова визначеність дозволяє особам, яким адресуються судові рішення та правові норми, однозначно трактувати їх, застосовувати єдиний підхід до розуміння зазначених правових норм та судових рішень, а також загалом розуміти підходи законодавця чи суду до вирішення конкретних проблем. Це досягається завдяки також єдності судової практики, та однозначності тлумачення судами норм права, а також існування однозначної практики виконання судових рішень, які є остаточними, тобто не підлягають перегляду та змінами. У цьому контексті важливе місце займає принцип обов'язковості судових рішень, який гарантує стабільне виконання судових рішень всіма суб'єктами, на які покладається відповідний обов'язок, що створює важливі умови для реалізації правосуддя у цивільному процесі.

В. В. Сердюка, який виділяє дві складові принципу обов'язковості:

⁸¹ Огнев'юк Г. З. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Chkup_2015_2_42.pdf

а) дотримання вимог судового рішення всіма суб'єктами, прав яких воно стосується, а також органів держави і їх посадових осіб;

б) рішення, яке не виконане добровільно, може бути виконане в примусовому порядку, для чого зацікавленій особі видається відповідний виконавчий документ⁸².

Із цього випливає, що судові рішення повинні виконуватися. Якщо судові рішення не дотримується, то держава має право застосувати до порушників судового рішення примус.

Конституційний Суд України зазначає, що відповідно до Основного Закону України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання; усі суб'єкти права власності рівні перед законом; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території; обов'язковість рішень суду є однією з основних засад судочинства (частина четверта статті 13, частина перша статті 55, частина п'ята статті 124, пункт 9 частини третьої статті 129).

Згідно з частиною другою статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року № 2453-VI судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

Право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень - складовою права на справедливий судовий захист⁸³.

⁸² Сердюк В. В. Обов'язковість судового рішення: окремі питання теорії і практики. Вісн. прокуратури. 2006. № 8 (62). С. 85.

⁸³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії „Харківобленерго“ щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України „Про виконавче провадження“ від 26 червня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>

Що стосується обов'язковості судових рішень, то варто нагадати, що ЄСПЛ було постановлене «пілотне» рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»⁸⁴ (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine) від 15 жовтня 2009 року, заява № 40450/04. Суд зазначає, що ця справа стосується існуючої проблеми, яка постійно нагадує про себе, породжуючи порушення Конвенції, які найчастіше виявляє Суд у справах проти України; більше ніж половина рішень, винесених Судом у справах проти України, стосуються питання тривалого невиконання остаточних судових рішень, відповідальність за які несуть органи влади України. Суд зауважує, що одне з перших таких рішень, яке було винесено в 2004 році, ґрунтувалося на фактах, подібних до фактів у цій справі (див. рішення у справі Войтенка).

Суд зазначає, що за останні п'ять років, що минули після його перших рішень (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Войтенко проти України»), в яких було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв'язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів про відшкодування та у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень, він виніс рішення вже в більше ніж 300 таких справах проти України.

У цьому рішенні суду підняте, напевно, ключове питання проблемності виконання принципу обов'язковості рішень суду, суть якої полягає у тому, що в Україні судові рішення не виконуються у розумні строки. Тобто часто судові рішення ігноруються суб'єктами, на які покладено обов'язок щодо виконання судових рішень. Внаслідок чого йдеться не лише про порушення принципу обов'язковості судових рішень, але й також про порушення принципу на справедливий суд, що закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, елементом якого є розумність строків розгляду справи. До розгляду справи також включається і стадія виконання рішення

⁸⁴ Справа ЄСПЛ «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_479

суду, тобто моменту набрання судового рішення характеру обов'язковості для відповідних суб'єктів.

Відповідно до Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень ЄСПЛ» існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції, пов'язане, зокрема, з хронічним невиконанням рішень національних судів. У Резолюції також наголошується на необхідності Україною терміново розробити та прийняти комплексну стратегію щодо вирішення ситуації, за якої значна кількість остаточних судових рішень залишається невиконаною, а також запровадити ефективні внутрішні засоби правового захисту⁸⁵.

Суттєвою проблемою виконання принципу обов'язковості судових рішень стали нововведення, які запроваджені парламентом у період дії карантину на території України у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби.

Згідно із законом «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13.04.2020 №553-IX⁸⁶ тимчасово, з 18.04.2020 до 1.01.2021, норми ч.1 ст.25 БК не застосовуються. Отже, гарантії держави щодо виконання рішень судів про стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів на цей рік не поширюються.

І. П. Завальнюк вказує на те, що ЄСПЛ зауважив, що саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до зазначених вимог конвенції (рішення від 27.07.2004 у справі «Ромашов проти України»; від 11.01.2005 у справі «Дубенко проти України» та від 7.12.2006 у справі «Козачек проти України»). Держава не може виправдовувати нестачею коштів

⁸⁵ Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/organizations.mpo_info?o_id=64

⁸⁶ Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 13.04.2020 №553-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/553-20>

невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою (див. п.44 рішення від 20.07.2004 у справі «Шмалько проти України»)⁸⁷.

У зв'язку із цим, можна говорити про те, що судові рішення, яке набрало законної сили, повинне бути безумовно виконане особою, на яку покладається відповідний обов'язок. Виконання особою передбачає, що особа повинна вчинити всі необхідні дії для організації процесу виконання рішення суду, оскільки інше б суперечило принципу верховенства права, який знайшов своє відображення у статті 8 Конституції України.

Держава у цьому випадку є гарантом обов'язковості судових рішень. Саме на неї покладається основна відповідальність за виконання рішень суду. Обов'язковість рішень суду принцип, який реалізується лише за допомогою держави через запровадження певних механізмів, що забезпечуються виконання рішень суду. Йдеться також про відповідальність за невиконання рішення суду.

Відповідно до ст. 185-6 КУпАП залишення посадовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених в ній порушень закону, а також несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу суду тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян⁸⁸.

У статті 382 Кримінального кодексу України⁸⁹ встановлено кримінальну відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню.

Рішення суду відповідно до процесуального законодавства є обов'язковим уже з моменту його винесення і проголошення. Але з моменту

⁸⁷ Завальнюк І. П. Безумовне виконання судових рішень: гарантії держави чи міф?. URL: https://zib.com.ua/ua/142771-obovyazkovist_vikonannya_sudovih_rishen_garantii_derzhavi_ch.html

⁸⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 80731-X в редакції від 13. 08. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

⁸⁹ Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III в редакції від 27.10.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

набрання ним законної сили воно стає загальнообов'язковим, тобто обов'язковим не тільки для суду, не тільки для інших учасників цивільної справи, а й для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян, і підлягає виконанню на всій території України. Так, наприклад, рішення суду про задоволення позову про стягнення аліментів і відповідний йому виконавчий лист обов'язкові для організації, де працює боржник. Рішення, ухвала чи постанова суду (судді), що набрали законної сили, є перешкодою для звернення до суду лише тоді, коли ними вирішено спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і на тих самих підставах⁹⁰.

В Україні проблема невиконання рішень суду стосується не лише національних судових органів, але й також виконання рішень ЄСПЛ. Проблема залишається невирішеною і темпи її поширення перебувають у постійному рості, що призводить до значного зростання кількості рішень, що не виконуються, тобто щодо яких не реалізовано принцип обов'язковості судових рішень. Це є важливим недоліком механізму забезпечення виконання рішень суду, який існує в державі.

Науковці зазначають, що для України в системі Конвенції досі залишається проблемним реагування на рішення ЄСПЛ, ефективність та координованість цього реагування, вжиття конкретних заходів загального характеру протягом конкретних строків. Це створює зовнішнє враження, що часто-густо визначенні в цих рішеннях правові проблеми значно применшуються, недооцінюється їхній позитивний потенціал як рушія необхідних державі та правовій системі сучасних змін, інтеграції правової системи України в систему європейського права⁹¹.

У свою чергу невиконання навіть рішень ЄСПЛ негативно впливає на авторитет держави у суспільстві як охоронця та захисника прав та свобод людини. Рішення ж яке залишається невиконаним не дозволяє говорити про

⁹⁰ Хомик В. Обов'язковість судових рішень. URL: <http://www.turadm.gov.ua/okhorona-zdorov-ia/item/2543-obov%E2%80%99yazkovist--sudovyh-rishen>

⁹¹ Пушкар П. В Україні на національному рівні існує проблема забезпечення дотримання Конвенції з прав людини. URL: <https://jur-gazeta.com/interview/v-ukrayini-na-nacionalnomu-rivni-isnue-problema-zabezpechennya-dotrimannya-konvenciyi-z-prav-lyudini.html>

ефективний судовий захист прав та свобод людини. Виникає питання щодо того, що найчастіше стає причиною нехтування з боку держави принципом обов'язковості судових рішень.

Насправді, проблема найчастіше банальна – брак коштів на виконання судових рішень. Науковці зазначають, що на практиці найшвидше виконуються судові рішення зі стягнення грошових коштів із держпідприємств, на рахунках яких достатньо грошових коштів для задоволення вимог кредитора в повному обсязі, оскільки в цьому випадку відбувається напівавтоматичне списання коштів⁹².

Водночас, як вже було зазначено, ЄСПЛ вказує на те, що відсутність коштів у державному бюджеті не є причиною невиконання рішень суду і це є виключно проблема держави.

Було зазначено, що якщо на рахунку державного підприємства є кошти, то це полегшує процес виконання рішення суду. Водночас, існують й проблеми із реалізацією принципу обов'язковості судових рішень і у цій сфері. Основними законодавчими бар'єрами для виконання рішень українських судів, де боржником є державне підприємство, є Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна»⁹³, Кодекс України з процедур банкрутства⁹⁴.

Так, Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» закріплює заборону на реалізацію основних фондів державних підприємств та підприємств, де частка держави складає не менше 25%. Ця заборона часто унеможлиблює виконання рішень судів про стягнення боргів. Крім цього, вказаний закон є дискримінаційним щодо підприємств із приватною формою власності у порівнянні із державною формою власності.

⁹² Виконання судових рішень залишається проблемним, незважаючи на зміни процедури, - юристи. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/605783.html>

⁹³ Про введення мораторію на примусову реалізацію майна: Закон України № 2864-III від 27.06.2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14#Text>

⁹⁴ Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України № 2597-VIII від 17. 10. 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>

Кодекс України з процедур банкрутства, в свою чергу, теж впливає на тривалість виконання рішень судів, оскільки проведення ліквідаційної процедури або процедури санації може не виправдано затягувати виконання судових рішень про стягнення боргів з цих підприємств.

Отже, на сьогоднішній день існує проблема реалізації принципу обов'язковості судових рішень.

Висновки до Розділу 3

Підсумовуючи досліджене у цьому розділі, варто вказати на те, що законна сила судового рішення – це його правова дія, що полягає в тому, що рішення стає обов'язковим як для сторін та інших учасників справи, так і для самого суду.

Судовий контроль за виконанням рішень суду є важливою частиною реалізації завдань цивільного провадження, дотримання принципу верховенства права та реалізації статті 55 Конституції України.

Формами судового контролю є: оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи. питання, пов'язані з поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, відстрочкою та розстрочкою виконання, зміною чи встановленням способу і порядку виконання тощо.

Суд також здійснює судовий контроль за власним рішенням. Це є важливим компонентом судового захисту, без якого конституційна гарантія судового захисту прав була б неповною.

Формами судового контролю за власним рішенням є: 1) виправлення описок, арифметичних помилок; 2) ухвалення додаткового рішення; 3) роз'яснення судового рішення.

Принцип обов'язковості судових рішень є елементом принципу правової визначеності.

Судове рішення, яке набрало законної сили, повинне бути безумовно виконане особою, на яку покладається відповідний обов'язок. Виконання особою передбачає, що особа повинна вчинити всі необхідні дії для організації процесу виконання рішення суду, оскільки інше б суперечило принципу верховенства права, який знайшов своє відображення у статті 8 Конституції України.

В Україні існує проблема реалізації принципу обов'язковості судових рішень, яка виражається у порушенні строків виконання судових рішень, в тому числі рішень ЄСПЛ. Основною причиною є відсутність коштів у бюджетів держави. Іншою проблемою є відсутність ефективних механізмів забезпечення виконання рішень суду, навіть попри існування відповідальності за невиконання рішень суду.

ВИСНОВКИ

1. Судове рішення – це матеріальне відображення реалізації завдання цивільного процесу. У судовому рішенні знаходить своє відображення воля держави щодо вирішення цивільного процесуального питання, яке має значення для захисту прав, свобод та законних інтересів учасників цивільного провадження.

Судове рішення – це акт судового органу, в якому вирішується питання про застосування права, покликаний забезпечити захист визначеного Конституцією України суспільного ладу і державності України, прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, правопорядку. В них здійснюється підсумкова оцінка судом з приводу певного процесуального питання, що має значення для процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу. Вони закріплюють владні волевиявлення суду щодо всіх питань розгляду та вирішення справи в суді.

У ЦПК України судовим рішенням присвячено Главу 9 із тотожною назвою. У статті 258 Кодексу зазначено, що судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови;
- 4) судові накази.

2. Судові ухвали – це вид судових рішень відповідно до положень ЦПК України. Судові ухвали складають найбільшу частку серед інших рішень суду, оскільки вони постановляються із широкого кола питань і ними вирішуються найрізноманітніші процесуальні питання, які стосуються різних стадій цивільного провадження.

3. Судовий наказ – це судове рішення, яке ухвалюється судом у наказному провадженні. Ознаками судового наказу є:

- 1) є судовим рішенням, яке видається суддею одноособово;
- 2) видається у спрощеному порядку, без розгляду справи по суті;

- 3) наділяється силою норми матеріального права, а винесення судом наказу становить видання правозастосовного акта держави;
- 4) видається за доказами, наданими лише однією зі сторін (стягувачем);
- 5) видається з вимог, які можна назвати безспірними.

Останнім часом все більше і більше практиків та науковців схиляються до думки, що судовий наказ необхідно не відносити до видів рішення суду, а виокремити як окремий акт правосуддя у цивільному процесі. Підтвердженням таких думкою є наявність окремих ознак судового наказу, які значно відрізняють його від інших форм судового рішення.

4. Легально визначеними є дві обов'язкові вимоги щодо змісту рішення суду:

- законність;
- обґрунтованість.

Законність – це відповідність рішення суду нормам матеріального та процесуального права. законність рішення передбачає дотримання судом положень Конституції України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів України, які є складовою її правової системи, а також врахування практики Верховного Суду та ЄСПЛ.

Обґрунтованість судового рішення полягає у повному відображенні у відповідності до об'єктивної реальності тих дій і подій (юридичних фактів), які мають пряме відношення до вирішення цивільної справи. Обґрунтованість судового рішення полягає у тому, що рішення суду повинне базуватися на повному та всебічному дослідженні обставин справи і на їх правильній кваліфікації. Повинні бути збереженими логічні зв'язки між причинами та наслідками певних обставин, надано їм правову оцінку на основі оцінки відповідних доказів судом.

5. У статті 265 ЦПК України зазначено, що рішення суду складається:
 - 1) вступної;
 - 2) описової;
 - 3) мотивувальної;

4) резолютивної.

Кожна із зазначених частин відіграє важливу роль для того, щоб рішення суду забезпечило виконання завдань цивільного судочинства. Вступна частина дозволяє індивідуалізувати справу, а також суд, який її розглядає і учасників провадження. Описова частина дозволяє встановити позиції сторін, мотивувальна дозволяє встановити обставини, які встановлені судом та докази, що підтверджують ці обставини і їхню оцінку судом. На підставі цього суд обґрунтовує своє рішення за допомогою правових норм, практики Верховного суду та ЄСПЛ. У резолютивній частині суд оформлює результат розгляду.

Рішення суду першої інстанції – це поєднання змісту та форми і обидва компоненти є однаково важливими для реалізації завдань, які стоять перед судами цивільної юрисдикції. ЦПК України встановлює чіткі вимоги до форми рішень суду, дотримання яких є важливим для того, щоб судові рішення було законним.

б. Виконання рішень суду є важливим елементом правосуддя, оскільки за допомогою виконання рішень суду втілюється в життя воля судового органу, який у своєму рішенні здійснює, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина. Виконання рішень суду є обов'язковою умовою реалізації права на судовий захист кожним, яке гарантується на конституційному рівні (ст. 55 Конституції України).

Суд як орган, що видав акт (судове рішення) має право контролювати процес виконання свого рішення. Це має надзвичайне значення з огляду на те, що суд є основним органом, який зацікавлений у виконанні свого рішення, оскільки від цього залежить авторитет судової влади, а також оцінюється її ефективність.

Судові рішення адресовані конкретним суб'єктам – сторонам цивільного провадження та суб'єктам, які здійснюють виконання судових рішень та іншим. У частині 1 статті 18 ЦПК України зазначено: «Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових

осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами».

Судовий контроль реалізується у різних формах: оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи. питання, пов'язані з поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, відстрочкою та розстрочкою виконання, зміною чи встановленням способу і порядку виконання тощо.

7. Однією із форм судового контролю за власним рішенням є виправлення опісок. Це є невід'ємним компонентом судового захисту, без якого конституційна гарантія судового захисту прав була б неповною. Усунення судової помилки має бути гарантовано державою, а спосіб усунення повинен бути доступним і ефективним. Верховний суд вказав, що не є опіскою граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його невірної сприйняття: неправильне розташування розділових знаків, невірні відмінки слів, застосування русизмів та діалектизмів тощо.

Додаткові рішення є способом усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив. Суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати;

3) судом не вирішено питання про судові витрати;

4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 ЦПК України

Додаткове рішення може уточнити лише основне рішення в аспектах, які визначені у положеннях ЦПК України. Лише із зазначених питань суд може ухвалити додаткове рішення.

Головне значення додаткового рішення полягає в забезпеченні повного та всебічного розгляду справи шляхом процесуального виправлення недоліків, допущених судом.

Верховний Суд дійшов висновку, що відсутність складу колегії суддів апеляційного суду, що ухвалювали у цій справі судові рішення, не є підставою для відмови у задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення.

Роз'яснення рішення суду, а не ухвали, можливе тоді, коли воно не містить недоліків, що можуть бути усунені лише ухваленням додаткового рішення, а є незрозумілим, що ускладнює його реалізацію. Роз'яснення рішення суду – це викладення резолютивної частини судового рішення у ширшій формі. При цьому розширюються лише формулювання, що стосуються рішення суду, а не змінюється чи розширюється позиції суду щодо позовних вимог.

Верховний Суд наголосив, що виходячи зі змісту положень зазначених норм, суд може роз'яснити судові рішення у разі, якщо нечітким або незрозумілим є зміст його резолютивної частини, як для осіб, щодо яких воно ухвалене, так і для осіб, які будуть здійснювати його примусове виконання

8. Законна сила судового рішення – це основна характеристика судового рішення, яка дозволяє говорити про те, що рішення суду стає обов'язковим до виконання.

Законна сила рішення суду передбачає те, що рішення суду не тільки стає обов'язковим до виконання, але й передбачає те, що рішення суду стає остаточним і не підлягає подальшому перегляду чи зміні. Це правило, водночас, не є абсолютним, оскільки навіть рішення суду, яке набрало законної сили у певних випадках, які визначені рамками закону може бути переглянута,

наприклад, у зв'язку із нововиявленими обставинами або ж у випадку перегляду рішення суду ЄСПЛ.

Традиційна трактування поняття законності судового рішення не враховує нових теоретичних та практичних аспектів. Для практичної реалізації ідеї верховенства права потрібен такий процесуальний оновлений механізм судової діяльності, який спроможний забезпечити правовий результат розгляду справ, ефективність якого пов'язана з наявною формалізацією критеріїв права, з реальним наданням суду відповідних повноважень «критикувати та доповнювати закон» та можливості реалізувати ці повноваження через наявні в його розпорядженні процедури судочинства.

9. Принцип обов'язковості судових рішень є елементом принципу правової визначеності.

Виділяють дві складові принципу обов'язковості:

а) дотримання вимог судового рішення всіма суб'єктами, прав яких воно стосується, а також органів держави і їх посадових осіб;

б) рішення, яке не виконане добровільно, може бути виконане в примусовому порядку, для чого зацікавленій особі видається відповідний виконавчий документ.

Конституційний Суд України вказав, що право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень - складовою права на справедливий судовий захист.

В Україні існує проблема реалізації принципу обов'язковості судових рішень, яка виражається у порушенні строків виконання судових рішень, в тому числі рішень ЄСПЛ. Основною причиною є відсутність коштів у бюджетів держави. Іншою проблемою є відсутність ефективних механізмів забезпечення виконання рішень суду, навіть попри існування відповідальності за невиконання рішень суду. Також існує проблема виконання судових рішень у період дії карантину через поширення коронавірусної хвороби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронов І. В. Судові рішення у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Одеса, 2018. 46 с.
2. Бобко В. Г. Окрема ухвала як спосіб захисту учасників цивільного судочинства. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tsprv_2015_1_8.pdf
3. Гаврік Р. До питання про вимоги, які ставляться до судових рішень у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnadpcurn_2017_1_8.pdf
4. Виконання судових рішень залишається проблемним, незважаючи на зміни процедури, - юристи. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/605783.html>
5. Гаврік Р.О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Х., 2010. 15 с.
6. Гарієвська М. Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. URL: http://www.univer.km.ua/statti/1.hariyevska_m.b._dyskretsiyni_povnovazhennya_shchodo_usunennya_nedolikiv_rishennya_sudom,_yakuu_yoho_ukhvalyv.pdf
7. Гусаров К. В. Законна сила, остаточність та легітимність судового рішення за цивільним процесуальним законодавством Російської Федерації та України. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9613/1/Gusarov_96-100.pdf
8. Додаткове рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 30 вересня 2020 року (справа № 750/9399/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91902661>
9. Додаткове рішення Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 12 лютого 2020 року (№ 178/746/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87529434>

10. Жукевич І. В. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. №4(16), 2017. С. 110-117.
11. Завальнюк І. П. Безумовне виконання судових рішень: гарантії держави чи міф?. URL: https://zib.com.ua/ua/142771-obovyazkovist_vikonannya_sudovih_rishen_garantii_derzhavi_ch.html.
12. Заворотько П. П. Судове рішення / П. П. Заворотько, М. Й. Штефан. – К.: Видавництво Київського університету, 1971. – 186 с.
13. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України № 2597-VIII від 17. 10. 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 80731-X в редакції від 13. 08. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
15. Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
16. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III в редакції від 27.10.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
17. Курс цивільного процесу: підручник. В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
18. Луспеник Д. Заочне рішення у цивільному судочинстві: перші узагальнення судової практики / Д. Луспеник // Юридичний журнал. – 2006. – № 11. – С. 123–130.
19. Майка М. Б. Сутність та зміст законної сили ухвали суду у цивільному процесі. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvuzhpr_2016_37\(2\)_5.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvuzhpr_2016_37(2)_5.pdf)
20. Огнев'юк Г. З. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2015_2_42.pdf.

21. Постанова Верховного Суду від 21.07.2020 у справі № 521/1074/17. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_21_07_2020_roku_u_spravi_521_1074_17/
22. Постанова Верховного Суду від 24 липня 2020 року (№ 128/2734/17). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90643474?fbclid=IwAR1tIPIs69oQPftGqdx04V3lfE7-jiCb1WT38xSmQ__zxDIp9NYssJUK6k
23. Постанова Верховного Суду від 24 червня 2020 року у справі № 759/9300/13-ц. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/962485/>
24. Постанови ВСУ № 14 від 18.12.2009р. «Про судові рішення у цивільній справі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>
25. Постанови ВСУ № 14 від 18.12.2009р. «Про судові рішення у цивільній справі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>
26. Про введення мораторію на примусову реалізацію майна: Закон України № 2864-III від 27.06.2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14#Text>
27. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 13.04.2020 №553-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/553-20>
28. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14>
29. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 1402-VIII (редакція 20.06.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
30. Пушкар П. В Україні на національному рівні існує проблема забезпечення дотримання Конвенції з прав людини. URL: <https://yur->

gazeta.com/interview/v-ukrayini-na-nacionalnomu-rivni-isnue-problema-zabezpechennya-dotrimannya-konvenciyi-z-prav-lyudini.html

- 31.Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/organizations.mpo_info?o_id=64
- 32.Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 року у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13>.
- 33.Самолук Ю. М. Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13954/16-Samolyuk.pdf?sequence=1>
- 34.Сердюк В. В. Обов'язковість судового рішення: окремі питання теорії і практики. Вісн. прокуратури. 2006. № 8 (62). С. 85.
- 35.Справа «Шмалько проти України»: рішення ЄСПЛ від 20 липня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_226
- 36.Справа ЄСПЛ «Волков проти України» від 29 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_947
- 37.Справа ЄСПЛ «Совтрансавто-Холдинг» проти України» від 25 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_043
- 38.Справа ЄСПЛ «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_479
- 39.Труш М. Порядок набрання законної сили судовими рішеннями в адміністративній справі та особливості їх виконання. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pgip_2016_11_32.pdf
- 40.Ухвала Лебединського районного суду Сумської області про роз'яснення рішення суду від 21 серпня 2020 року (справа № 2-3/2000). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91110446>

41. Ухвала Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 29. 01. 2020. (справа № 629/5512/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87260485>
42. Хомик В. Обов'язковість судових рішень. URL: <http://www.turadm.gov.ua/okhorona-zdorov-ia/item/2543-ovov%E2%80%99yazkovist--sudovyh-rishen>
43. Цивільний процес України: академічний курс. за ред. С. Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848 с.
44. Морозов Є. Вмотивоване рішення суду або ігнорування судом доречних аргументів. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/26154>
45. Навроцька Ю. В. Особливості процесу доказування у наказному провадженні. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnulpurn_2016_855_68.pdf
46. Написання судових рішень. Посібник для суддів. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/UROL%20Judicial%20Opinion%20Writing%20Handbook%2003062010.pdf>
47. Написання судових рішень. Практично-методичний посібник викладача. Київ.: USAID, 2016. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Curriculum_JOW_print.pdf
48. Окрема ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 13 липня 2020 року у справі № 359/92/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90544715>
49. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. 206 с.
50. Пришва Н.В. Аналіз постановлення окремих ухвал Білопільським районним судом Сумської області. URL: <http://bl.su.court.gov.ua>.
51. Про виконавче провадження: Закон України 1404-VIII в редакції від 25. 09. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
52. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23.12.2011 р. URL:

http://sc.gov.ua/ua/postanovi_za_2011_rik/postanova_vid_23122011_roku_%E2%84%96_14_pro_praktiku_rozgljadu_sudami_zajav_u_porjadku_nakaznogo_provazhen.html

- 53.Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_428
- 54.Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text
- 55.Рішення ЄСПЛ у справі «Суомінен проти Фінляндії» від 1 липня 2003 року.
URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a1/postanovlenie-espch-suominen-protiv-finlyandii>
- 56.Рішення ЄСПЛ у справі «Хаджианастасіу проти Греції» від 16 грудня 1992 року. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-hadzhiyannakou-proti-greci%D1%97-pres-reliz/>
- 57.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>
- 58.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 03 березня 2020 року у справі № 567/1252/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87969305#>
- 59.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 03 січня 2020 року у справі № 567/1191/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86840390>
- 60.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 06 лютого 2020 року у справі № 567/1254/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87406998>

- 61.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 562/4167/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759600>
- 62.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2019 року у справі № 679/1280/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759596>
- 63.Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 26 грудня 2019 року у справі № 567/1438/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86759604>
- 64.Сеник С. В. окрема ухвала як одна з форм судового акта у цивільному процесі. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tsprv_2016_3_10.pdf
- 65.Тертышников В.И. Основы гражданского судопроизводства. Х., 2006. 342 с.
- 66.Ухвала Марківського районного суду Луганської області від 10 лютого 2020 року у справі № 417/205/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87465367>
- 67.Цивільне процесуальне право : навч. посібник. за ред.. С. В. Сеник, Р. Я. Лемик. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 424 с.
- 68.Цивільний процес України : підручник. за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. К. : Істина, 2011. 534 с.
- 69.Цивільний процес України : підручник. за ред. Р. М. Мінченко. Х. : Одісей, 2012. 496 с.
- 70.Цивільний процес України. Академічний курс : підруч.; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. 836 с.
- 71.Цивільний процес України: підручник. кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
- 72.Цивільний процес: Навч. посіб. За ред. Білоусова Ю.В. К., 2005. 245 с.
- 73.Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України 1618-IV в редакції від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7950>
- 74.Чорнооченко С. І. Цивільний процес України: Навч. посібник. К. : Центр навч. літератури, 2004. 308 с.

- 75.Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
- 76.Що таке судовий наказ? Публікація здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя». URL: https://court.gov.ua/userfiles/10_web.pdf